

DOMAGOJ VIDOVIĆ

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje

Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb

dvidovic@ihjj.hr

TOPONIMIJA BILEĆKIH RUDINA U ISTOČNOJ HERCEGOVINI¹

U ovome se radu obrađuje 408 toponima na području bilećkih Rudina u istočnoj Hercegovini, predjela na razmeđu srednjovjekovnih sklavinija Huma i Tribunije. Riječ je o području koje je neprekinuto nastanjeno od pretpovijesti. Bogatu je toponimijsku građu prikupio i 1903. objavio Jevto Dedijer, no tek se ovim radom ona toponomastički razrađuje. Naselja su obrađenoga područja okupljena u 17 seoskih općina. Iz toponimijske se građe izdvajaju toponimi dalmatoromanskoga postanja (npr. *Barbati* i *Mantokit*) te odrazi rijetko potvrđenih narodnih imena (npr. *Čanjev Do* i *Čepelica*).

1. Uvod

U ovome se radu obrađuje toponimija bilećkoga područja u istočnoj Hercegovini. Vrlo je bogatu toponimijsku građu toga područja u studiji *Bilećske Rudine: antropogeografska ispitivanja* 1903. iznio Jevto Dedijer. Ta iznimno vrijedna građa do danas nije toponomastički obrađena. Pritom treba naglasiti kako je ona prikupljena prije većih hidrogeoloških zahvata koji su uvelike promijenili mjesni krajobraz.

O neprekinutosti naseljenosti bilećkoga područja svjedoče mnogobrojni spomenici od pretpovijesti do danas. Kao pretpovijesno se nalazište ističe Plana, u kojoj je pronađeno obilje pretpovijesne vojne opreme i nakita. Iz antičkoga razdoblja

¹ Ovaj rad napisan je na međuinstitucijskome projektu *Repozitorij nacionalnomanjinskih jezika u Hrvatskoj*, koji se provodi u sklopu temeljne djelatnosti Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje u suradnji s Institutom za migracije i narodnosti. Apelativ se *rudina* na istočnohercegovačkome i zapadnocrnogorskome području često odrazio u toponimiji (npr. Oputne rudine, Bijela Rudina i Rudine), pa je nužno dometnuti ktetik *bilećki* kako bi se preciziralo na koji se predio ovaj rad odnosi.

potječu različiti tragovi prisutnosti Ilira² te prežitci rimskih naselja poput građevinskoga kompleksa u vlasništvu rimskoga veterana Italika u Paniku. Uza cestu *Ad Zizium* (Ljubomir) – *Leusinium* (Panik) u Domaševu, Ukšićima, Cibrijanu, Moskome i Skrobotnome također su bila smještena rimska naselja, a u Mirušama se nalaze ostatci više *villae rusticae* (Bojanovski 1988: 83–86). U srednjovjekovlju se bilečko područje isprva nalazilo unutar Tribunije te je bilo razdijeljeno između župa Rudina, Ljubomir i Fatnica (opširnije o razgraničenju Huma i Tribunije vidjeti u Pekić 2010; 2018). O znatnoj naseljenosti u srednjovjekovlju svjedoče mnogobrojni stećci, među kojima se ističu oni u Radmilovića Dubravi u Baljcima. Naselje se Bileća u povijesnim vrelima spominje od 1286. latiniziranim likom *Bilechia*. Nalazilo se na karavanskome putu koji je vodio iz Dubrovnika prema dubini Balkanskoga poluotoka. Dana 27. kolovoza 1388. kod Bileće se dogodila bitka u kojoj su snage Bosanskoga Kraljevstva predvođene Vlatkom Vukovićem Kosačom i Radičem Sankovićem pobijedile osmanlijske odrede. U Toriču se, pak, nalaze ostatci utvrde srednjovjekovnoga roda Pavlović. U kasnome srednjovjekovlju izgrađen je manastir Dobrićevo koji se najčešće datira u XV. stoljeće. Početkom XVI. stoljeća dubrovački su graditelji izgradili ili obnovili mnoge pravoslavne crkve. Godine 1466. Bileća je potpala pod osmanlijsku vlast pod kojom je ostala do 1878. Iz razdoblja rane osmanlijske uprave ističe se džamija u Planoj (1617.). Tijekom austrougarske uprave (1878. – 1918.) u Bileći je podignuta vojarna te je početkom XX. stoljeća u gradu bilo više vojnika nego civila. Bileća se u tome razdoblju ubrzano urbanizirala. Od 1918. do 1941. te od 1945. do 1991. Bileća je bila dijelom Jugoslavije, a nakon rata u Bosni i Hercegovini pripala je Republici Srbskoj.

Stanovništvo je bilečkih Rudina uglavnom srpsko i pravoslavno te se uvelike bavilo transhumantnim stočarstvom, tj. imalo je dva (pa i tri) boravišta. Sa stokom su stanovnici bilečkih Rudina ljetovali u zapadnoj Crnoj Gori, sjevernoj Hercegovini i dijelovima jugoistočne Bosne. Velike su se migracije srpskoga pravoslavnog stanovništva dogodile uoči i neposredno nakon osmanlijskih osvajanja te su se odvijale tijekom čestih ustanaka protiv Osmanlija, ali i tijekom razmjerno čestih epidemija zaraznih bolesti. Netom nakon osmanlijskih osvajanja otpočela je islamizacija.³ Naknadno se znatnije doseljavanje muslimanskoga stanovništva odvijalo u dvama valovima: prvome nakon oslobođenja Risna (1684.) i Herceg-Novoga (1687.) od Osmanlija te drugome nakon osamostaljenja Crne Gore (1852.). Po suvremenim je službenim popisima udio Srba i pravoslavaca do 1991. iznosio oko 80 posto. Bošnjaci su do 1991. činili oko 15 posto stanovništva grada Bileće te

² Znatnija su se ilirska naselja nalazila u Fatnici, Planoj i Orahovicama, a vjerojatno i Bileći (Bojanovski 1988: 110).

³ O ranim prijelazima na islam svjedoče zapisi antroponimijskih formula iz 1475., npr. *Mahmud, sin Radonje* (Aličić 1985: 102).

između 15 i 20 posto stanovništva bilečke općine. Bili su većina u naseljima Đeče, Krivača, Njeganovići, Orahovice, Plana, Prijedor i Prisoje te znatna manjina u samome gradu Bileći (u kojoj su tijekom osmanlijske vladavine bili većinom) i Fatnici (usp. SBiH: 54–57). Katolička se prisutnost u starijim razdobljima ogleda u rijetkim toponimima antroponimskoga postanja (poput ojkonima Marojevići), pojedininim povijesnim antroponimima (poput osobnoga imena Jurica zabilježenoga 1475.; Aličić 1985: 106)⁴ te nadimcima doseljenika s bilečkoga područja (npr. nadimak su Bilećanin nosili neretvanski Jurići). Godine 1910. udio je katolika u Bileći, zbog znatnoga doseljavanja vojnoga i administrativnoga osoblja u stanovništvu, iznosio više od 10 posto. Danas su i grad i općina Bileća gotovo u potpunosti naseljeni Srbima.

Po procjenama Jevte Dedijera (1903: 785–789) u bilečkim Rudinama živjelo je 20 starosjedilačkih i 129 doseljeničkih obitelji. Najveći je udio doseljenika iz Crne Gore (62 obitelji), ostatka Hercegovine (39 obitelji, gotovo sve iz istočne Hercegovine) i Boke kotorske (21 obitelj). Znatno je manje doseljenika potjecalo s dubrovačkoga područja (četiri obitelji) te iz Srijema, Makedonije i Bugarske (po jedna obitelj). Zbog čestih je smjena stanovništva velik udio toponima (čak i onih antroponimskoga postanja) neproziran mjesnomu stanovništvu. Mjesne je govore temeljito opisao Asim Peco (1964), pa se njihove značajke neće posebno razmatrati.

2. Naselja bilečkih Rudina

Bilečka su naselja organizirana u seoske općine, što je prežetak srednjovjekovnih upravno-ustrojbenih jedinica Humske Zemlje i Tribunije (usp. Sivrić 1999: 8–12).⁵ Područje Bileće obuhvaća sljedeće seoske općine: Anđelići⁶ (uz temeljno naselje obuhvaća i sela Budoši, Dubočani i Vrbno), Baljci (Donji Baljci, Čardak, Okolišta, Radmilovića Dubrava i Sliva), Bileća (Čukovići, Doganja, Duboki Do, Dubovac, Golubinke, Grabovica, Ljeskovi Do, Ljubišići, Mala, Mala Kula, Plužine, Podosoje, Podubovac, Selište, Šobadine, Torič i Vodenik), Čepelica (Brajašev Do, Hajdarhodžići, Pod Gradinom, Potprisoje, Ružić-Njive, Vranja Dubrava i Zadublje), Domaševo (Mušići, Podi i Potprisoje), Fatnica (Bačevica, Brdo, Kalac,

⁴ Ujedno se u povijesnoj antroponimiji na bilečkome području spominju nositelji narodnoga imena *Hrvatini*: Hrvatini iz Rudina (*Cheruatini de Rudine*, Dinić 1967: 79) i Hrvatini Tvrtković iz Plane 1395. (Foretić 1969: 94). U Bileći je 1704. zabilježeno prezime Cvitanović (Hafizović 2016: 443) i toponimski lik *Bila Rudina* (Hafizović 2016: 448), koji uz suvremene toponime, kao što je *Drinjakovo*, upućuju na mogući ikavski supstrat i ranu hrvatsku prisutnost u tome dijelu istočne Hercegovine (opširnije o tome u Vidović 2009).

⁵ Po obrascu su srednjovjekovnih seoskih općina (posebno upravno područje s vlastitim starješinom i ozemljem) naknadno na većinski katoličkim područjima u istočnoj Hercegovini bile osnivane katoličke župe dok je u srednjovjekovlju župa kao administrativna jedinica obuhvaćala desetak seoskih općina.

⁶ U zagradi se navode naselja koja uza temeljno naselje pripadaju seoskoj općini.

Kukričje i Orahovica), Granica (Bijela Rudina i Podgorje), Ljubomir (Čvarići, Pijavice, Podvori, Šćenica, Ugarci, Ukšići, Vlaška i Ždrijelovići), Meka Gruda (Čanjev Do, Dubrava, Kačanj, Kremen Do, Kruševac, Milovići i Oborišta), Mirilovići (Korito, Kula, Lipov Do, Ograda i Stupi), Miruše (Kalanjevići, Mujačića Kuće, Pod Gradinom, Pod Jabukovcem, Pod Kulom i Prijeka Njiva), Plana (Deče, Krivača, Lađevići, Njeganovići, Pađeni, Pandurica, Podosoje, Rogovi, Selišta i Šakotići), Peradca (Golobrđe), Vrbica (Bogdašići i Trnovica), Vrpolje (Borilovići, Borkovića Bare, Brani Do i Brova), Zarječje (Mosko, Orah, Panik, Skrobotno i Žudojevići) i Zaušje (Ćurjen, Prijedor i Selište).

Odrasima su toponimijskih naziva motivirani ojkonomi *Břdo*, *Kálac*⁷ (< *kall kao* 'blato'), *Kòrito*, *Plána* (< *plana* 'pasište') i *Prijévor* (< *prijedor* 'usjedlina između brda'). Metaforičnoga su postanja ojkonomi *Rògovi* (< *rog* 'šiljasti vrh') i *Stúpi* (< *stup* 'litica, hrid'). Smještajem su zemljopisnoga objekta motivirani ojkonomi *Krivača* (< *kriv* 'krivudav, uvinut'), *Prijékā Njīva* (< *prijek* 'poprečan'), *Zárjēče* (< *zarječje* 'područje iza rijeke') i *Zaušje* (< *zaušiti* 'zavinuti'), površinskim svojstvima *Dubóčani* i *Dùbokī Dô*, a sastavom i značajkama tla ili vode *Bijēlā Rùdina* (< *bijel* 'bijelo tlo' + *rudina*⁸ 'zaravan'), *Golòbrđe* (< *gol* 'bez raslinja' + *brdo*), *Krèmenī Dô* (< *kremen* < *kremen* 'kvarc' + *do*), *Mèkā Grùda*⁹ (< *mek* + *gruda* 'okruglast kamen'), *Pijavice* (< *piti*), *Skròbotnô*¹⁰ (< *skrobotati* 'lupati, bučiti'), *Šćēnica* (usp. *šćena* 'stijena') i *Vodēnik* (< *voden*) te možda *Pānik* za koji je zabilježen lik *Pahanik* (usp. *pahati* 'vonjati, zударati'). Skupini odnosnih toponima pripadaju ojkonomi *Dōnjī Báljci*, *Pod Gràdinōm*, *Pòd Jabukòvcem*, *Pod Kùlōm*, *Pòdgòrje*, *Podòsoje*, *Podubòvac*, *Potprisoje* i *Zàdùblje*. Biljnim su nazivima uvjetovani ojkonomi *Dubòvac* (< *dub* 'hrast, *Quercus*'), *Dùbrava* (< *dubrava* 'šuma crnoga hrasta'; Dedijer 1903: 724) i *Vrānjā Dùbrava* (< *vran* 'crnogoričan' + *dubrava* 'šuma crnoga hrasta'), *Gràbovica* (< *grab* '*Carpinus orientalis*'), *Krùševac* (< *kruša* 'kruška, *Pyrus*'), *Lìpov Dô* (< *lipa* '*Tilia platyphyllos*'), *Ljèskovī Dô* (< *lijeska* '*Corylus avellana*'), *Òrah* i *Òrahovice* (< *orah* '*Juglans*'), *Slīva* (< *sliva* 'šljiva, *Prunus domestica*'), *Trnovica* (< *trn* '*Prunus spinosa*') te *Vrbica* i *Vřbnô* (< *vrba* '*Salix*'), a životinjskim *Golùbīnke* (< *golub*). Na stambene i gospodarske objekte upućuju ojkonomi *Čàrdāk* (< *čardak*¹¹ 'dvokatnica znatno veće dužine nego širine' < tur. *çardak* 'zgrada na četiri svoda') i *Plūžine* (< *plužina* 'koliba u kojoj noće pastiri'), na obrambena zdanja *Kùla*¹² (< *kula* 'utvrda' < tur. *kule*), *Mālā Kùla*

⁷ Dedijer (1903: 877) navodi da u mjesnim govorima apelativ *kalac* može označivati i prve kliče trave.

⁸ Na zadarskome je području *rudina* 'livada' (Skračić i Jurić 2004: 168).

⁹ Po mjesnoj predaji ime je sela rugalačko jer je na Mekoj Grudi zemlja izrazito tvrda (Dedijer 1903: 888).

¹⁰ Po predaji je u Skrobotnu živio ban rudinskih Grka.

¹¹ Usp. Dedijer (1903: 735–740).

¹² Predio je nazvan po kuli Petra Bajčetića izgrađenoj oko 1830. Na bilečkome je području kula

(< *mali* + *kula*) i *Miruše*¹³ (< *mir* ‘zid’; usp. MÜRÜ; Ligorio 2014: 179), a na tipove naselja *Mâla* (< *mala* ‘mahala, dio naselja’ < tur. *mahalle*) te *Sëlišta* i *Sëlište* (< *selište* ‘ostatci negdašnjega naselja’ < *selo*). Vrstama su obradivih površina motivirani ojkonomi *Ōgrada* (< *ograda* ‘ograđene njive i okrajci u blizini kuće’; Dedijer 1903: 696), *Pōdi* (< *podī* ‘terasaste njive’) i *Pōdvori* (< *podvor* ‘najbolja seoska njiva’). Na bavljenje stočarstvom upućuju ojkonomi *Ōborišta* (< *oborište* ‘predio s ostatcima obora’ < *obor* ‘ograđen prostor za stoku’) i *Tōrič*¹⁴ (< *tor* ‘ograđen prostor za stoku’), a na razmeđa posjeda *Grànica*. Ojkonim *Fătница*¹⁵ (zapisan i kao *Hvatnica*, *Vatnica*, *Vathniza*, *Vatniza*, *Vatniçe*, *Votnize*) vjerojatno se može povezati s apelativom *hvat*, mjerom za drvenu građu (Arj III: 758). Etnonimskoga je postanja ojkonom *Vlašċā* (< *Vlah*). Toponim *Pāđeni* (usp. *pađenija*) upućuje na besplatan rad na manastirskim dobrima. S ojkonomom *Kāčanj* povezuje se predaja o bijegu trudne kćeri bega Ljubovića s najamnim radnikom i djetetom. Navodno ih je potjera sustigla kod Kačnja te je ondje begova kći rekla najamniku: »Bježi, prikačiše nas!« (Dedijer 1903: 888). Budući da ojkonom sadržava posvojni sufiks *-j, vjerojatno je antroponimskoga postanja (osobno se ime *Kačan* povezuje s narodnim imenom *Kazimir* i stranim *Kalojan*; Ivanova 2006: 208). Ojkonim *Brōva* motiviran je imenom istoimene rječice neprozirnoga postanja, a *Čepèlica* hidronimom *Čepeo*, koji se izvodi od slavenskoga narodnog imena **Čepь*¹⁶.

Izrazita je većina ojkonomi antroponimskoga postanja. Suvremenim su mjesnim prezimenima motivirani jednorječni ojkonomi *Hājdarhodžići*¹⁷ (< *Hajdarhodžić* < *Hajdar* + *hodža* ‘muslimanski svećenik’), *Milović*¹⁸ (< *Milović* < *Milo* < *Miloslav*), *Šakotići*¹⁹ (< *Šakotić* < *Šakota* < *Šako*²⁰ ‘osoba s velikom šakom’) te

tip muslimanske kuće koja je znatno viša od čardaka. Tek su naknadno kupovinom neke od kula prešle u vlasništvo domaćih pravoslavaca (Dedijer 1903: 742, 827).

¹³ Po predaji je selo nazvano po cvijeću koje je u proljeće ondje mirisalo (Dedijer 1903: 886).

¹⁴ U Toriču su bili torovi manastira Dobričevo.

¹⁵ Po predaji se nekoć Fatnica nazivala Zlatnica ili Zlatna Ulica. Ime joj je navodno promijenjeno u Fatnica kad je Fatničko polje počelo češće plaviti, tj. kad se počelo *blato hvatati* (Dedijer 1903: 877). Lik *Fătница* rabe mjesni Bošnjaci, a Srbi selo nazivaju *Vătница*.

¹⁶ Usp. ojkonom *Čepje* u Sloveniji (Snoj 2009: 97, 98). U makedonskome osobnoimenskom fondu potvrđena su srodna narodna imena *Čepilil* i *Čepine* (Ivanova 2006: 477). Možda se s tom osnovom može povezati i gornjolужиčko ime *Čapula* (Železnjak 1969: 76).

¹⁷ Riječ je o muslimanskome rodu u Čepelici. U Čepelicu su se Hajdarhodžići doselili iz Herceg-Novoga nakon oslobođenja toga grada od Osmanlija (Dedijer 1903: 833).

¹⁸ Milović su rod iz Meke Grude, koji se doselio iz Grahova kod Nikšića nakon oslobođenja Hercegovine od Osmanlija (Dedijer 1903: 890).

¹⁹ Šakote su rod iz Meke Grude koji se onamo doselio iz Trebinja koncem XIX. stoljeća (Dedijer 1903: 890).

²⁰ Usp. osobna imena *Šaka* i *Šako* (Grković 1977: 212) te *Šakoje* (Grković 1986: 193), koja se povezuju s apelativom *šaka*.

dvorječni *Bórkovića Bãre* (< *Borković*²¹ < *Borko* < *Boro* < *Borimir/Borislav* + *bara* ‘njiva uz vodotok’), *Mùjačića Kùće* (< *Mujačić*²² < *Mujača* < *Mujo* < *Muhamed/Mustafa* + *kuća*) i *Ràdmilovića Dùbrava* (< *Radmilović*²³ < *Radmilo* + *dubrava* ‘šuma crnoga hrasta’). Imenima su srednjovjekovnih rodova motivirani ojkonomi *Ljubišići*²⁴ (< *Ljubišić* < *Ljubiša* < *Ljubo* < *Ljubislav/Ljubomir*), *Mirilovići*²⁵ (< *Mirilović* < *Mirilo* < *Miro* < *Miroslav*), *Njegánovići*²⁶ (< *Njeganović* < *Njegan* < *Njgomir/Njegovan*) i *Ûgārci*²⁷ (usp. *Ugarčić* < *Ugarak* < *ugarak* ‘ogorjeli komad’), a ojkonomi *Kalánjevići*²⁸ (< *Kalanjević* < *Kalan* < *Kalo* < *Kalojan/Kazimir*), *Lãđevići*²⁹ (*Lađević* < *Lado* < *Ladislav*), *Múšići*³⁰ (< *Mušić* < *Mušo* < *Muhamed*), *Pandùrica* (< *Pandur*³¹ < *pandur* ‘stražar’), *Rùžići*³² (< *Ružić* < *Ruža*), *Ûkšići*³³ (< *Ukšić* < *Ukša* ‘Vukša’ < *Uko* ‘Vuko’ < *Vuk*), *Ždrijelovići*³⁴ (< *Ždrije-
lović* < *ždrijelo*) i *Žùdojevići* (< *Žudojević* < *Žudoje* < *Žud*³⁵) upućuju na rodove koji se spominju i u novovjekovlju. Ojkonomi *Bògdašići*³⁶ (< *Bogdašić* < *Bogdaša* < *Bogdan*), *Bòrilovići*³⁷ (< *Borilo* < *Boro* < *Borimir/Borislav*), *Čùkovići*³⁸ (< *Čuković*;

²¹ Borkovići su se po predaji u Vrpolje doselili iz okolice Nikšića te im je starije prezime Ugrenović (Dedijer 1903: 812).

²² Mujačići su se u Miruše doselili iz Vilusa kod Nikšića koncem XVIII. stoljeća. Prije islamizacije prezivali su se Bulajić (Dedijer 1903: 838).

²³ Radmilovići su potomci Predojevića iz okolice Bileće (Milićević 2005: 593).

²⁴ Ljubišići su ugledna trebinjska vlasteoska obitelj (Dinić 1967: 21).

²⁵ Vlasi Mirilovići vrlo se često spominju u dubrovačkim dokumentima od druge polovice XIV. stoljeća (usp. Kurtović 2006).

²⁶ Srednjovjekovni rod Njegovanić spominje se od 1377. u Mirilovićima (*Draseç Niegouanich*).

²⁷ Vlasi Ugarčići iz Nevesinja i Ljubomira spominju se u dubrovačkim dokumentima od XV. stoljeća (usp. Kurtović 2008).

²⁸ Rod Kalanjević nastanjivao je Miruše.

²⁹ Rod Lađević/Lađevac spominje se koncem XVII. stoljeća, a da je prezime uputno izvoditi iz narodnoga imena *Ladislav*, pokazuje podatak da se naselje u srednjovjekovlju nazivalo Ladovići (Milićević 2005: 453).

³⁰ Rod se iselio u okolicu Ljubinja i Mostara (Milićević 2005: 522).

³¹ Panduri su muslimanski rod iz Podveležja.

³² Ružića ima u okolici Trebinja, pa je moguće da su neko vrijeme nastanjivali i bilečko područje.

³³ Katolički rod *Ukša* spominje se u Trebinji u Popovu. Po predaji su se odande iselili zbog toga što se jedan od Ukša oženio muslimankom i bio se prisiljen iseliti (Milićević 2005: 193). Dio Ukša koji se preselio u Cerevo u Zažablju, i potom iselio prema Neretvanskoj krajini, danas se preziva Vukša.

³⁴ Ždrijelovići su starosjediłačka izumrla obitelj iz Ljubomira.

³⁵ Narodna imena *Žud*, *Žude* i *Žudko* bilježe Milica Grković (1986: 99) i Olga Ivanova (2006: 168) te njihovo postanje povezuju s glagolom *žudjeti*.

³⁶ Bog(d)ušinovići su nastanjivali Popovo.

³⁷ Možda je riječ o doseljenicima iz Bajica kod Cetinja.

³⁸ Možda je riječ o starijemu liku prezimena Čuknić iz Miruša.

usp. *čuknuti* ‘načuti’; Arj II: 96) i *Šobàdine*³⁹ mogli bi upućivati na izumrle rodove ili je riječ o odrazima likova suvremenih prezimena koji više nisu u uporabi. *Báljci* su po predaji prozvani po banu Pilatovcu (usp. **Banjci*), no čini mi se vjerojatnijim prezime povezati s antroponimom *Baljak* (< *Baljo* < *Balislav*). Starije je ime naselja navodno bilo *Òvčìpolje* (< **Ovčje Polje*; Dedijer 1903: 841). Osobnim su imenima motivirani jednorječni ojkonimi *Bilēća* (**Bileći* ‘Biletin’ < *Bile* < *Biloslav*), *Budòši* (< *Budoš* < *Budo* < *Budimir/Budislav*), *Dòganja* (< *Doganji* ‘Doganov’ < *Dogan* < *dogan* ‘sokol’ < tur. *doğan*), *Domáševo* (< *Domaš* < *Domo* < *Domaslav*), *Ljubomìr* (< *Ljubomir*) i *Prèradca*⁴⁰ (< *Prerad*) te dvorječni *Bràjāšev Dò* (< *Brajaš* < *Brajo* < *Bratislav*), *Bràni Dò*⁴¹ (< *Brano* < *Branislav*) i *Čànjev Dò* (usp. osobno ime **Čajanb*⁴²). Ojkonimi *Bâčevica* (usp. *bač* ‘glavar pastirskoga stana’) i *Čvârići* (usp. *čvariti* ‘topiti slaninu’; Arj II: 120) mogli bi biti nadimačkoga postanja. Toponim bi se *Đèče* (godine 1475. zabilježen je lik *Dječe*; Aličić 1985: 102) mogao povezati s apelativom *djed* (< **Djedče*), a *Mòskò* s hidronimskom osnovom **meu-* (usp. *Moskva*).

3. Motivacijska razredba toponima

U ovome se odlomku toponimi dijele po motivaciji. Uz toponim se donosi osnovni podatak, a u bilješkama pod osnovnim tekstom dodatna objašnjenja. Uz toponime se navode i kratice seoskih općina u kojima su zabilježeni:

A = Anđelići, B = Baljci, BI = Bileća, Č = Čepelica, D = Domaševo, F = Fatnica, G = Granica, LJ = Ljubomir, M = Mirilovići, MG = Meka Gruda, MŠ = Miruše, PC = Preradca, PL = Plana, V = Vrpolje, VB = Vrbica, Z = Zarječje, ZŠ = Zaušje.

3.1. Toponimi motivirani geomorfološkim odlikama zemljopisnoga objekta

3.1.1. Zemljopisni nazivi u toponimiji (toponimijski apelativi i izvedenice)

3.1.1.1. Odrazi toponimijskih naziva: *Bàra*⁴³ (*bara* ‘blatište’; MG), *Bàre* (usp. *Bara*; Č, V), *Břdo* (F), *Dòli* (< *do* ‘udolina u kršu’; V), *Dòlovi* (usp. *Do*; ZŠ), *Glàvice* (LJ), *Húmac* (< *hum* ‘omanji brijeg pod travom’⁴⁴; F), *Kálac* (< *kalac* ‘malo blato’;

³⁹ Možda je riječ o starijemu liku prezimena Šobić.

⁴⁰ Riječ je o akuzativnome obliku koji upućuje na nominativni oblik **Preradci* (usp. mjesne likove *Glúšca* i *Klêpca* za naselja Glušci i Klepci; Vidović 2014: 184).

⁴¹ Po predaji je naselje nazvano po tome što se uspješno branilo od Osmanlija.

⁴² Usp. tumačenje za ojkonim *Čanje* u Sloveniji (Šnoj 2009: 95). Petar Skok (1950: 221, 226) navodi toponime *Čanj rat* na Lastovu i *Čanj* u Spiču te za njih drži da su pridjevskoga postanja.

⁴³ *Bara* je vrelo u Mekoju Grudi.

⁴⁴ U mjesnim govorima pridjev *humno* označuje mjesto s blagom klimom pogodno za bavljenje poljoprivredom. Tako, primjerice, u selu *Hümčāni* na prisojnoj strani Nevesinjskoga polja žito rađa kad i u južnijim i mnogo toplijim Dubravama. Apelativ se, pak, *humina* odnosi na plodno zemljište u prisoju zaštićeno od vjetrova.

G, F), *Kòritnik* (usp. *Korito*; BI), *Kòrito* (M), *Lûg* (< *lug* ‘močvarno zemljište obrašlo grmljem iz kojega se razvija šuma’; MŠ), *Lúke* (< *luka*⁴⁵ ‘vodoplavno zemljište’; Č), *Nārāt* (< *na* + *rat* ‘brdo’; F), *Pištet* (< *pištet*⁴⁶ ‘povremeno vrelo na pristrancima brda’; Dedijer 1903: 689; BI), *Plána* (< *plana* ‘pasište’; PL), *Pòljana* (< *poljana* ‘šumska livada’; D, LJ, MŠ), *Pòlje* (Č, D), *Poljíce*⁴⁷ (< *poljice* ‘manje polje’; A), *Pòtok* (LJ, MŠ⁴⁸), *Prijévor* (< *prijevor* ‘usjedlina između brda’; ZŠ), *Prísipa*⁴⁹ (usp. *prijespa* ‘tanak zemljani nasip’; MŠ), *Pròdō* (< *prodo* ‘jaruga’; Dedijer 1903: 694; LJ, ZŠ⁵⁰), *Prûd* (< *prud* ‘sprud, riječni nanos’; VB), *Rāvni* (< *ravan* ‘ravnica’; Č), *Rijéka* (F), *Rùdina* (< *rudina* ‘zaravan’; F), *Vrèlina* (usp. *Vrelo*; Č), *Vrèlo* (BI, F), *Zvijèrina*⁵¹ (usp. *zvir* ‘vrelo’; BI).

U mjesnoj su toponimiji unutar ove skupine najčešći toponimi koji se odnose na blatišta i zbirališta vode te povremene vodotoke. Na njih upućuju toponimi koji sadržavaju hidronimijske apelative *bara* (na obrađenome području apelativ *bara* sekundarno označuje i vrelište), *kalac* (< *kao*), *lug*, *luka*, *pištet* te *zvir* ‘vrelo’. Na povremene vodotoke upućuju toponimi koji sadržavaju apelativ *korito* i *prodo* (apelativ *prodo* u mjesnoj toponimiji označuje jarugu), na protočne (iako ne nužno stalne) tekućice toponimi koji sadržavaju apelative *potok* i *rijeka*, a na dijelove vodotoka toponimi koji sadržavaju apelativ *otoka* ‘odvirak, rukavac’ (usp. toponim *Prijevorska otoka* u skupini 3.5.). Na vrelišta se odnose toponimi u kojima su se odrazili apelativi *vrelo*⁵² i *zvir* ‘vrelo’ (*Zvijerina*). Unutar skupine toponima koja obuhvaća odraze toponimijskih apelativa i njihove izvedenice znatno su zastupljeni i toponimi koji se odnose na morfološke oblike krša. U toponimiji su se bilečkih Rudina tako uočavali apelativi *do*, *polje*, *poljice*, *rudina* te *prispa* i *prud* (potonja su se dva apelativa odrazila u hidronimiji). Odrazi se mjesnih oronimskih apelativa odnose na vrste uzvisina (*brdo*, *humac* i *rat*), prijevoje (*prijevor*) i oblik vrha (*glavica*).

3.1.1.2. Toponomijske metafore: *Ćèlija*⁵³ (< *ćelija* ‘samostanska soba’; LJ), *Kòrāvlica* (usp. *korablja* ‘vrsta čamca bez palube za plovidbu na rijekama i jezerima’; MŠ), *Kòvčeg* (B), *Krsta* (LJ), *Lèbršnik* (usp. *lebro* ‘rebro’; MŠ), *Mržžica*

⁴⁵ Apelativ *luka* ujedno označuje i oraču njivu uz Trebišnjicu (Dedijer 1903: 688).

⁴⁶ Apelativ se u literaturi najčešće izvodi iz psl. **piskati*.

⁴⁷ Riječ je o napuštenome zaseoku Aleksića.

⁴⁸ *Potok* je vrelo u Ljubomiru, a povremeni vodotok u Mirušama.

⁴⁹ Usp. toponim *Prijespa* u hutovskome dijelu jezera Vrutak (Vidović 2014: 218).

⁵⁰ *Prodo* je vrelo u Ljubomiru, a pašnjak u Zaušju.

⁵¹ Usp. toponime *Zvjerača* u Bogdašićima i *Zvjerovnik* u Boki kotorskoj (Vidović 2020: 72).

⁵² Vrelo je – slično kao u Hrvatskoj, Bosni i ostatku Hercegovine – temeljni apelativ kojim se označuje mjesto na kojemu izbija voda (usp. Brozović Rončević 1997: 8, 9). Slično je i u Boki kotorskoj, gdje su u mjesnoj uporabi apelativi *vreo* i *vrelo* (usp. Vidović 2020: 104).

⁵³ *Ćelija* je pašnjak u Ljubomiru.

(< *mreža*; MŠ), *Nākovanj* (F), *Òbod* (< *obod* ‘vanjski dio brda’; F⁵⁴), *Rògovi* (< *rog*; PL), *Ròšci* (< usp. *rožak* ‘mali rog’; D), *Stúpi* (M), *Tègarina gréda* (< *tegara* ‘dio kola s pomoću kojega se kola vuku’; Arj XVIII: 160; VB), *Vijénac* (< *vijenac* ‘brdo s prstenastim rasjedom na samome vrhu’; ZŠ).

Izvori su toponimijskih metafora raznoliki: nazivi predmeta iz svakodnevnice uporabe (*kovčeg*), nazivi dijelova ljudskoga (*krsta* ‘križa’, *lebro* ‘rebro’) i životinjskoga tijela (*rog*), ukrasnih predmeta (*vijenac*), plovila (*korablja*), oruđa (*mreža* i *nakovanj*) i dijelova vozila (*tegara*) te građevinski nazivi (*čelija*).

3.1.2. Toponimi s obzirom na razmještaj, oblik i izgled tla ili vode

3.1.2.1. Toponimi uvjetovani smještajem zemljopisnoga objekta: *Okòlišta* (B), *Òsòje* (usp. *osoj* ‘sjenovita strana mjesta, mjesto koje nije izloženo Suncu’; BI, MG), *Òsòjnā glāvica* (usp. *Osoje*; P), *Òsòjnī dòlovi* (usp. *Osoje*; ZŠ), *Pòdgòrje* (G), *Podòsoje* (usp. *Osoje*; B, BI, LJ, PL), *Prijèkā njīva* (MŠ), *Priljepci* (Č), *Prisòje* (usp. *prisoj* ‘mjesto izloženo Suncu’; LJ), *Zàkutina* (V, ZŠ), *Zárjèčje* (< *zarječje* ‘područje iza rijeke’; Z), *Zàušje* (< *zaušiti* ‘zavinuti’; ZŠ), *Závođe* (A).

Veći je dio toponima iz ove skupine motiviran (ne)izloženošću zemljopisnoga objekta Sunčevim zrakama (*Osoje*, *Osojna glavica*, *Osojni dolovi* i *Podosoje* te *Prisoje*). Smještaj se, pak, zemljopisnoga objekta određuje prefiksom (*pod-*, *pri-* i *za-*) te sufiksima *-ci*, *-ina* i *-je*.

3.1.2.2. Toponimi koji označuju oblik i površinska svojstva tla (izravni i metaforični): *Blàtine* (V), *Dubòčani* (A), *Dùbokī dō* (BI, Č), *Kràtine* (< *kratina* ‘kratka njiva’; BI), *Krīvača* (< *kriv* ‘krivudav, uvinut’; G, PL, ZŠ), *Kr̀stata njīva* (VB), *Òbljāj* (< *obao*; MŠ), *Šìrokā gréda* (< *šìrok* + *greda* ‘stijena’; LJ).

Većina je toponima iz ove skupine pridjevskoga postanja.

3.1.2.3. Toponimi koji se odnose na sastav i osobitosti tla ili vode: *Bàba-jàma* (< *baba* ‘stijena, hrid’ + *jama*; F), *Bàrbati* (< BARBĀTU; Ligorio 2014: 84; B), *Bijèlā Rùdina* (G), *Bjèlopolje* (LJ), *C̀rnā kàmenica* (B), *C̀rnī vròvi* (M), *Gòlè stràne* (LJ), *Gòlivodine* (Č), *Golòbr̀đe* (PC), *Grède* (< *greda* ‘stijena’; A), *Kòsmatī brijèg* (D), *Kr̀menī Dō* (MG), *Ljùčen*⁵⁵ (usp. *Ljut*; B), *Ljùt* (< *ljut* ‘kamen živac’; F, PC), *Mantòkit* (< MONTE ACÛT(I)U; Ligorio 2014: 174; BI), *Màsna rūpina* (< *mastan* ‘obilan, plodan’ + *rupina* ‘velika rupa’; LJ), *Mèkā Grùda*⁵⁶ (< *mek* + *gruda* ‘okruglast kamen’; MG), *Mòkrī dō*⁵⁷ (MG), *Pàrilovina* (Z), *Pijavica*⁵⁸ (< *piti*; LJ), *Pitomā gràdina* (PC), *Plāvčā dòlina* (B), *Rùpine* (V), *Rúštev dō* (usp. *hrust* ‘kamenjar’; Č),

⁵⁴ *Obod* je povremeno vrelo u Fatnici.

⁵⁵ *Ljučen* je vrelo u Baljcima.

⁵⁶ Po mjesnoj predaji ime je sela rugalačko jer je na Mekoju Grudi zemlja izrazito tvrda (Dedijer 1903: 888).

⁵⁷ *Mokri* je do vrelo u Mekoju Grudi.

⁵⁸ *Pijavica* je selo u Ljubomiru.

Skröbotnō (usp. *skrobotati* ‘bučiti, lupati’; Z), *Söpōt* (< *sopot* ‘vrelo pod stijenom koje proizvodi jak šum’; Brozović Rončević 1997: 22; F), *Studénac* (Č, LJ), *Sūvī dō* (V), *Sūvī vř* (MG), *Ščènica*⁵⁹ (< *ščena* ‘stijena’; vrelo; LJ), *Tvrđa*⁶⁰ (MG), *Vōdenā grādina* (BI), *Vodènik* (BI), *Vrānov dō* (G), *Zèlenā glāvica* (A), *Žúpa* (< *župa* ‘pitomina, Suncu izložen i od vjetra zaštićen predio’; F).

Najveći se dio toponima iz ove skupine odnosi na različite vrste stijena i stjenovitih područja. Tako su se u toponimiji bilečkih Rudina odrazili apelativi *baba* ‘stijena, hrid’, *greda*, (*h*)*rust* ‘kamenjar’, *kremen*, *ljut* ‘kamen živac’, *rupina* ‘velika rupa’, *ščena* ‘stijena’ i *vao* ‘kamen’ (usp. toponim *Podvao* u skupini 3.1.3.; Dedijer 1903: 874). Na tvrda tla upućuje hidronim *Tvrda*, a na područja pogodna za poljodjelstvo toponimi *Masna rupina*, *Pitoma gradina* i *Župa*. Onomatopejsko-ga je postanja toponim *Skrobotno*. Toponimi motivirani pridjevom *bijel* odnose se na mjesta okrenuta prema Suncu ili na bijela tla (*Bijela rudina* i *Bjelopolje*), a *crn* (*Crna kamenica*) i *vran* (*Vranov do*) na predjele s crnogoričnim pokrovom (u oronimiji) ili predjele na kojima ima crnice (u udolinama). Odsutnošću su biljnoga pokrova uvjetovani toponimi motivirani pridjevom *gol* (*Gole strane* i *Golobrđe*), a prisutnošću biljnoga pokrova *kosmat* (*Kosmati brijeg*) i *zelen* (*Zelena glavica*). Na prisutnost biljnoga pokrova upućuje i toponim *Barbati*. Ujedno se u ovoj skupini toponima nahode brojni prežitci hidronimskih osnova kojima su imenovana povremena zbirališta vode (*Mokri do* i *Pijavica* te *Vodena gradina* i *Vodènik*), vrela s hladnom vodom (*Studenac*) i vrela iz kojih se čuju jaki zvukovi (*Sopot*). Na izostanak vode upućuje oronim *Suvi vr*, na vlažno okružje *Parilovina*, a na plavna područja *Plavča dolina*.

3.1.3. Odnosni toponimi: *Dōnjā Ščènica* (LJ), *Dōnjē sèlo* (VB), *Dōnjē Vřbnō* (A), *Dōnjē Pijavice* (LJ), *Dōnjē pōlje* (F), *Dōnjī Báljci* (B), *Gōrnjā Ščènica* (LJ), *Gōrnjē Pijavice* (LJ), *Gōrnjē pōlje* (F), *Gōrnjē sèlo* (MŠ, VB), *Gōrnjē Vřbnō* (A), *Gōrnjī Njèganovići* (PL), *Gōrnjī Studénac* (Č), *Mālī Húmac*⁶¹ (F), *Mālī kùkālĵ*⁶² (F), *Mālī nēžīr*⁶³ (F), *Mālī plānik* (MG), *Malina*⁶⁴ (Z), *Podglāvica* (LJ), *Pōdvaō* (LJ), *Pōtkamenica* (G), *Pōtkravīčje* (A), *Potkúla* (Č), *Potprisoje* (BI, Č, D), *Vēlikā pècina* (F), *Vēlikī Húmac* (F), *Vēlikī kùkālĵ* (F), *Vēlikī nēžīr* (F), *Vēlikī plānik* (PC), *Za glāvīcōm* (F).

Dvorječni se odnosni toponimi najčešće tvore od pridjeva i imenice (npr. *Mali nežir*), a odnos se među samim toponimima najčešće iskazuje antonimskim

⁵⁹ *Ščènica* je vrelo u Ljubomiru.

⁶⁰ *Tvrda* je vrelo u Mekoju Grudi.

⁶¹ Navedeni brijeg razdvaja gornje i donje Fatničko polje.

⁶² *Mali* su i *Veliki kùkālĵ* vrela.

⁶³ *Mali* su i *Veliki nežir* estavele.

⁶⁴ *Malina* je vrelo iz kojega izvire potok kojim se za vodoopskrbu služe stanovnici Skrobotna i Žudojevića.

parovima pridjeva, pri čemu antonimni par *gornji* – *donji* izražava prostorne, a *mali* – *veliki*⁶⁵ kvalitativne odnose (usp. Frančić i Mihaljević 1997–1998: 88). Antonimija se u jednorječnim istokorijenskim toponimima izražava prefiksom *pod-*.

3.1.4. Toponimi motivirani nazivima biljaka, dijelova biljaka i biljnih zajednica: *Àluge* (usp. *haluga* ‘gusta šuma’; D), *Bùkov vr̂* (< *bukva* ‘*Fagus sylvatica*’; BI, G), *Divljàkovina* (< *divljaka* ‘divlja kruška, *Pyrus pyraeaster*’; ZŠ), *Drènovci* (< *drijen*⁶⁶ ‘*Cornus mas*’; B, VB), *Drènove rùpe* (usp. *Drenovci*; G), *Drìnjàkov ùbò* (usp. *Drenovci*; B), *Dubòvac* (< *dub* ‘*Quercus*’; BI, B, ZŠ), *Dùbrava* (< *dubrava* ‘šuma crnoga hrasta’; MG), *Gràblje* (< *grab*⁶⁷ ‘*Carpinus*’; A), *Gràbovac* (usp. *Grablje*; BI), *Gràbovina* (usp. *Grablje*; Č), *Gràbòvo òsoje* (usp. *Grablje*; PC), *Jàbuke* (< *jabuka* ‘*Malus*’; B), *Jàbukovac* (usp. *Jabuke*; MŠ), *Jàsēn* (< *jasen* ‘*Fraxinus*’; A, Z), *Kljèn* (< *kljen*⁶⁸ ‘*Campus campestre*’; BI), *Kljènci* (usp. *Kljen*; BI), *Kòviòci* (usp. *kovilje* ‘rod trava, *Stipa*’; BI), *Krîn* (< *krin* ‘ljiljan, *Lilium*’; A), *Krùšev dò* (usp. *Kruševac*; BI), *Krùševac* (< *kruša* ‘kruška, *Pyrus*’; MG), *Kùkriče* (< *kukrica* ‘vrsta grma’; F), *Kùpinovì dò* (< *kupina* ‘*Rubus ulmifolius*’; F), *Lìpov Dò* (< *lipa* ‘*Tilia*’; M), *Lìsac* (usp. *Lisji do*; V), *Lìsjì dò* (usp. općeslavenski **lěsъ* ‘lisnata šuma’; Č), *Ljèskovì dò* (< *lijeska* ‘*Corylus avellana*’; BI), *Mèzgre* (usp. *mezga* ‘bjeljika, tkivo između kore i srži drveta’; F), *Milobòd*⁶⁹ (usp. *milobud* ‘ljupčac, *Levisticum officinale*’; MŠ), *Òrā* (< *orah* ‘*Juglans*’; Z), *Òrahovica* (usp. *Ora*; F), *Pàsmica* (< *pasmica* ‘majčina dušica, *Thymus serpyllum*’; Arj IX: 671; F), *Pòdjabukovac* (usp. *Jabukovac*; MŠ), *Podubòvac* (usp. *Dubovac*; BI), *Rùjeva glàvica* (< *ruj*⁷⁰ ‘rujevina, *Cotinus*’ + *glavica*; A), *Slìva* (usp. *šljiva* ‘*Prunus domestica*’; B), *Šìpovača* (< *šipak* ‘*Punica granatum*’; B), *Šljìvovac* (usp. *Sliva*; M), *Trìnovica* (< *trn*⁷¹; VB), *Vòlujak* (< *volujak* ‘*Anchusa officinalis*’; MŠ), *Vrànjà dùbrava* (< *vran* ‘crn’ + *dubrava* ‘šuma crnoga hrasta’; B, ZŠ), *Vr̀bica* (< *vrba* ‘*Salix*’; VB), *Vr̀bnò* (usp. *Vrbica*; A), *Zàdublje* (usp. *Dubovac*; Č), *Zelènikova glàvica* (< *zelenika* ‘*Phyllirea latifolia*’ + *glavica*; A).

U toponimiji su se bilečkoga područja odrazili apelativi koji upućuju na postojanje različitih vrsta stablašica (*bukva*, *divljaka*, *drijen*, *dub*, *grab*, *jabuka*, *jasen*, *kljen*, *kruša*, *lipa*, *orah*, *sliva*/*šljiva*, *šipak* i *vrba*), grmolikih (*kukrica*, *kupina*, *lijeska*, *ruj*, *trn* i *zelenika*), ljekovitih (*milobod* ‘ljupčac’ i *pasmica* ‘majčina dušica’) i ukrasnih biljaka (*krin* ‘ljiljan’) te vrsta trave (*kovilje* i *volujak*) i dijelova

⁶⁵ Primjerice, *Mali* i *Veliki planik*.

⁶⁶ Od drenjina se nekoć činila i rakija drenovača.

⁶⁷ Različite su vrste graba služile za proizvodnju ugljena i izradbu užadi te kao prostirka stoci.

⁶⁸ U kljenovim su deblima pčelari smještali ulišta.

⁶⁹ Riječ je o šumi uz Trebišnjicu.

⁷⁰ Rujevina je služila za bojenje tkanine u zlatnožutu boju.

⁷¹ Dio je toponima koji sadržavaju naziv biljke *trn* vjerojatno motiviran pučkim vjerovanjem da se crni trn (ili trnjina ‘*Prunus spinosa*’) pušta da raste u blizini kuća kako bi se zli duhovi na njih naboli.

biljaka (*mezgra* ‘bjeljika’). U mjesnoj su se toponimiji odrazili i nazivi biljnih zajednica⁷² kao što su *dubrava*, (*h*)*aluga*⁷³ ‘gusta šuma’ i *lis* ‘lisnata šuma’.

3.1.5. Toponimi u svezi s nazivima životinja i životinjskih staništa te zoonimima: *Golūbīnke* (< *golub*; BI), *Kōkōt*⁷⁴ (B), *Kōzjāk* (PL), *Krāvica* (A), *Kūkūn* (< *kukun* ‘muška kukavica’; F, PL), *Kukūnovo òsoje* (usp. *Kukun*; F), *Lūnjevac* (< *lunja* ‘vrsta ptice’; LJ), *Māčkovac*⁷⁵ (F), *Mālī jāstrebnjāk*⁷⁶ (< *jastreb*; F), *Rògošina* (usp. *Rogoša* ‘ime ovci ili kozi’; Arj XIV: 134; Č, LJ, M, Z), *Vēlikī jāstrebnjāk* (F), *Vúčji dō* (< *vuk*; B), *Zmīnac*⁷⁷ (< **Zmijinac* < *zmija*; D).

Unutar navedene skupine najčešći su toponimi u kojima su se odrazili nazivi domaćih životinja (*kokot*, *koza*, *krava* i *mačka*) i ptica (*golub*, *jastreb* i *kukun*), a rjeđe su potvrđeni i odrazi naziva divljih životinja (*vuk*) i gmazova (*zmija*) te zoonima (*Rogoša*).

3.1.6. Toponimi u svezi s nazivima prirodnih pojava: *Prímet* (ZŠ), *Ròsulje* (< *rosa*; D), *Šévérac* (usp. *sjeverac*; PC).

3.2. Toponimi motivirani ljudskom djelatnošću

3.2.1. Toponimi prema izgrađenim objektima i zdanjima

3.2.1.1. Toponimi prema nazivima za gospodarske objekte: *Būnār*⁷⁸ (< *bunar* ‘zdenac’ < tur. dij. *bunar*; Matasović i dr. 2016: 96; F), *Dvōrišta* (BI), *Jānjilište* (usp. *janjilo* ‘neožbukana kamena zgrada za stoku’; LJ), *Kōnjūšnica* (A), *Kučèrice* (< *kućerica* ‘poljska kućica’; Š), *Mlīništa* (< *mlin*; B), *Mrtvā čātrnja* (< *mrtav* ‘bezvodan’ + *čatrnja* ‘zdenac’ LJ), *Plūžine* (< *plužina* ‘koliba u kojoj noće pastiri’; BI), *Stājine* (< *stajina* ‘razrušena staja’ < *staja*; F).

U ovoj su skupini razmjerno često potvrđeni odrazi naziva za stočarske objekte (*janjilo*, *plužina* i *staja*) i hidronimijskih apelativa (npr. *bunar* i *čatrnja* te *ubo*⁷⁹).

3.2.1.2. Toponimi kao odrazi naziva za obrambene objekte: *Barbakāni* (< *barbakan* ‘vrsta utvrde’ < srlat. *barbacana*; LJ), *Grādac* (< *gradac* ‘utvrda’; F), *Grādina* (< *gradina* ‘pretpovijesna utvrda’; BI, F, MG, ZŠ), *Kūla* (< *kula* ‘utvrda’ < tur. *kule*; M), *Mālā Kūla* (BI), *Miruše* (< *mir* ‘zid’; usp. MŪRU; Ligorio 2014: 179;

⁷² U hrvatskoj toponomastičkoj literaturi imena se šuma nazivaju i hilonimima (Skračić 2011: 110).

⁷³ Apelativ je u tome značenju potvrđen upravo u istočnoj Hercegovini, a drugdje označuje i provaliju i vrstu trave (Arj III: 561).

⁷⁴ *Kokot* je brdo u Baljcima.

⁷⁵ *Mačkovac* je vrelo u Fatnici.

⁷⁶ *Mali* i *Veliki jastrebnjak* jesu vrela u Fatnici.

⁷⁷ *Zminac* je vrelo u Domaševu.

⁷⁸ *Bunar* je vrelo u Fatnici.

⁷⁹ Usp. *Drinjakov ubo* u 3.1.4.

MŠ), *Özren* (< *zreti* ‘motriti, gledati’; VB), *Podgràdina* (usp. *Gradina*; LJ), *Râvnâ gràdina* (PC), *Strâžište* (VB, Z), *Strâžnica* (LJ), *Vàrdâr* (usp. alb. *vardhë* ‘čuvar’; ERHSJ I: 642; VB).

Većina se toponima iz ove skupine odnosi na utvrde i stražbenice. Toponimi koji sadržavaju apelativ *gradina* uglavnom se odnose na mjesta pretpovijesnih utvrda, oni koji sadržavaju apelativ *gradac* na srednjovjekovne utvrde, a oni koji sadržavaju apelativ *kula* na utvrde iz razdoblja osmanlijske vladavine. Na stražbenice se odnose toponimi *Ozren*, *Stražište*, *Stražnica* i *Vardar*. Toponimi *Barbakani* i *Miruše* također bi mogli upućivati na mjesta negdašnjih obrambenih zdanja.⁸⁰

3.2.2. Toponimi prema obitavalištima te javnim prostorima i putovima: *Čãrdãk* (< *čardak*⁸¹ ‘dvokatnica znatno veće dužine nego širine’ < tur. *çardak* ‘zgrada na četiri svoda’; B), *Gònjik* (usp. *gonik* ‘put dovoljno širok za dva vola u jarmu’; LJ), *Kr̂stac* (MG), *Kùćine* (ZŠ), *Mâlã* (< *mala* ‘mahala, dio naselja’ < tur. *mahalle*; BI), *Selina* (usp. *seline* ‘razvaline sela’; BI), *Selišta* (< *selište* ‘napušteno naselje’; PL), *Selište* (usp. *Selišta*; BI, ZŠ), *Selo* (ZŠ), *Vèlikã kùća*⁸² (ZŠ).

Toponimi se koji pripadaju ovoj skupini odnose na putove (*Gonjik*), raskrižja (*Krstac*), napuštena naselja (*Kućine*, *Selina*, *Selišta* i *Selište*), vrste naselja (*Mala* i *Selo*) i stambene objekte (*Čardak* i *Velika kuća*).

3.3. Toponimi prema gospodarskoj djelatnosti

3.3.1. Toponimi u svezi s ratarskom djelatnošću

3.3.1.1. Toponimi u svezi s uzgojem kulture i tipovima obradivoga zemljišta: *Dûži* (< *duž* ‘dužina brazde koju volovi mogu uzorati bez predaha’; MG), *Fãtnica* (usp. *hvat*; F), *Kùpušci* (F), *Lãnište* (< *lanište* ‘njiva zasijana lanom’; BI), *Lãstva* (< *lastva* ‘zaskok’; LJ, M), *Nã njivi* (BI), *Õvsište* (< *ovsište* ‘njiva zasijana zoblju’ < *ovas* ‘zob’; B), *Pòdi* (< *podì* ‘obradive površine na više razina’; Č, D, F, LJ), *Pòdvori* (< *podvor* ‘glavna seoska njiva’; LJ), *Pròsina* (< *prosina* ‘njiva zasijana prosom’ < *proso*; B), *Řžište* (< *ržište* ‘njiva zasijana ražju’; Č), *Stãri vřt* (BI), *Vlãke* (usp. *vlaka*⁸³ ‘zavučena duga njiva’; M).

Toponimi su iz ove skupine uvjetovani nazivima zemljišnih čestica (*lastva*⁸⁴, *njiva*, *pod*, *podvor*, *vlaka* i *vrt*) i nazivima biljaka koje su se uzgajale (*kupus*, *lan*, *ovas* ‘zob’, *proso* i *rž* ‘raž’).

⁸⁰ Danas se na predjelu *Barbakani* nalaze torovi za janjad.

⁸¹ Usp. Dedijer (1903: 735).

⁸² Riječ je o čardaku Ahmeda Ovcine u Zaušju.

⁸³ Na zadarskome području *vlaka* je udolina, komad zemlje (Skračić i Jurić 2004: 165).

⁸⁴ *Lastva* je u Neretvanskoj krajini i Hercegovini obradiva površina najčešće okružena neobradivim zemljištem (usp. Kraljević 2013: 161). Neobradivo se, pak, zemljište koje se nalazi uz obradivo i koje počesto služi i kao međa između posjeda naziva okrajkom.

3.3.1.2. Toponimi u svezi s privođenjem tla kulturi: *Ogòrāč*⁸⁵ (BI), *Šenòkos* (LJ).

3.3.1.3. Toponimi u svezi s granicom obradivoga zemljišta: *Biljeg* (< *biljeg* ‘međašni kamen’; ZŠ), *Grànica* (ZŠ).

3.3.2. Toponimi u svezi s uzgojem životinja

3.3.2.1. Toponimi u svezi sa stočarstvom i obitavalištima za stoku: *Gòlè tòrine* (LJ), *Jàrčište* (< *jarčište* ‘tor za jarad’; G), *Katùnīšte* (< *katun*⁸⁶ ‘povremeno pastirsko boravište’; B), *Křmčā pòdi* (< *krmče* ‘mlado od svinje’; PC), *Òborišta* (< *obor*; MG), *Pròljetišta* (< *proljetište* ‘mjesto na kojemu se boravi sa stokom tijekom proljeća’; G), *Tòrič* (usp. *Tor*; BI), *Tòrine* (usp. *Tor*; P, Š).

Zabilježeni su isključivo odrazi naziva za ograđena mjesta na kojima se boravi sa stokom ili u koje se zagoni stoka (*janjilo*, *jarčište*, *obor*, *proljetište* i *tor*). Toponim *Proletišta* upućuje na mjesta na kojima se sa stokom boravi tijekom proljeća, a *Katunište* na povremena pastirska boravišta.

3.3.3. Toponimi u svezi s ostalim gospodarskim granama: *Glīva* (usp. *gljiva* ‘Fungi’; A, V), *Mèljine* (usp. *mljeti*; ZŠ).

3.4. Kulturno-povijesno uvjetovani toponimi

3.4.1. Toponim u svezi s upravnom vlašću: *Bègluci* (< *begluk* ‘begova zemlja’; BI).

3.4.2. Toponimi u svezi s mjesnom poviješću i mjesnim predajama: *Èrceg-gràdina* (A), *Èrcegovà gràdina* (PC), *Gòmrljavā gràdina* (A), *Kāura kòlibine* (A), *Lòndža* (< *londža* ‘sastajalište’ < tur. *lonca*; LJ), *Pod òsmigomile* (G), *Primetnā gòmila* (ZŠ), *Ùdipolje* (< **Hudipolje* < *hud* + *polje*; VB), *Zèlenā glāvica* (A), *Zlā stijéna*⁸⁷ (F).

Na predjelu se *Erceg-gradina* u Anđelićima po predaji nalazila utvrda hercega Stjepana. Slična se predaja, koja nije zabilježena, vjerojatno odnosi i na toponim *Ercegovà gradina* u Preradcima. U *Kaura kolibinama*, sudeći po omeđinama, nalazilo se starije naselje. Na *Zelenoj glavici* u Aleksićima nalazila se po predaji straža roda Mališevac. U *Primetnoj gomili* pokopan je knez Predojević te svaki Rudinjanin stavi (primetne) jedan kamen na gomilu da oteža onima koji su pod njom. Po predaji je taj knez umjesto sina janjičarima predao unuka, a kad je unuk postao pašom, vratio se u Hercegovinu, pronašao djeda i bacio ga u gomilu (Dedićer 1903: 857). Imena vrela koja sadržavaju pridjeve *hud* (*Udipolje* u Vrbici) i *zao* (*Zla stijena* u Fatnici) upućuju na mjesta pogibije, a oko vrela su se počesto održavala seoska vijećanja, o čemu svjedoči hidronim *Londža* u Ljubomiru.

⁸⁵ *Ogorač* je vrelo.

⁸⁶ Za etimologiju usp. Matasović i dr. (2016: 434).

⁸⁷ Riječ je o vrelu u Fatnici.

3.4.3. Toponimi motivirani imenima crkvenih građevina i posjeda⁸⁸: *Crkvina* (A, F, Z), *Đurđeva crkva*⁸⁹ (D), *Ālijina gláva* (BI), *Krstača* (< *krstača* ‘nadgrobní križ’; MG), *Nikoljā crkva* (BI), *Pādeni* (usp. *pađenija* ‘rad na manastirskome dobru’; PL), *Svētī Āćim* (V), *Vidūša* (BI, Č, LJ, M), *Vrāčevica* (Z).

Toponimi koji sadržavaju apelativ *crkva* upućuju na ruševine crkava, a iz mjesne je toponimije razvidno da su se na bilečkome području štovali sveti Āćim (Jokim), Đurađ (Juraj), Ilija, Nikola i Vid te možda Sveti Vrači (Kuzma i Damjan; usp. toponim *Vračevica*).

3.5. Toponimi antroponimskoga postanja

Većina je toponima antroponimskoga postanja uvjetovana prezimenima sadašnjih i negdašnjih stanovnika bilečkih Rudina. Od suvremenih su se prezimena u toponimiji odrazila sljedeća: *Babić* (< *baba* ‘uv. od baka’), *Bobota* (< *Bobo* < *Borimir/Borislav*), *Borković* (< *Borko* < *Boro* < *Borimir/Borislav*), *Čukvas*⁹⁰, *Dedović*⁹¹ (< *dedo* ‘um. od djed’), *Dželetović* (usp. *dželetin* ‘dželat, krvnik’ < tur. *cellat*; Arj III: 582), *Kapor* (< *kapor* ‘kukma’), *Kokotović* (< *kokot*), *Krnjo*⁹² (< *krnjo* ‘bezuba osoba’), *Lađević* (usp. *Lade* < *Ladimir* ‘Vladimir’), *Milić* (< *Mile* < *Miloslav*), *Mujačić* (< *Mujača* < *Mujo* < *Muhamed/Mustafa*), *Mušić*⁹³ (< *Mušo* < *Muhamed/Mustafa*), *Nosović*⁹⁴, *Radimilović* (< *Radmilo*), *Raičević* (< *Raič* < *Radomir/Radoslav*), *Šakota* (< *šako* ‘osoba s velikom šakom’), *Šaraba* (usp. *šarabaće* ‘onomatopejski izraz u zagonetci’; Arj XVII: 474), *Šobić* (usp. *šobot* ‘mukao zvuk’; Arj XVII: 708), *Šutonjić*⁹⁵ (< *šut* ‘bezrog’), *Tolj* (usp. *Tolislav*), *Turuntaš*, *Ugarak* (< *ugarak*), *Zilić* (< *zile* ‘um. od zildžija, obrtnik koji izrađuje predmete od bronce i mjedi’ < tur. *zilci*; Škaljić 1966: 654), *Ždrijelović* (< *ždrijelo*) i *Žudojević* (< *žud*). U mjesnoj su se toponimiji odrazila i sljedeća prezimena, koja bi mogla biti selilački spomenici: *Dobrović*⁹⁶ (< *Dobro* < *Dobromir/Dobroslav*), *Drakula*⁹⁷ (< *Drakul*),

⁸⁸ Vladimir Skračić (2011: 117, 118) razlikuje hagonime (toponime koji sadržavaju ime svetca) od hijeronima (toponima koji ne sadržavaju ime svetca ili božanstva).

⁸⁹ Po predaji su se kod Đurđeve crkve potukli svatovi (Dedijer 1903: 823).

⁹⁰ Po predaji su prezime dobili po tome što im je prvi predak bio malen, a nadimao se kao kvasac (Milićević 2005: 285).

⁹¹ Rod je nastanjivao Bijeljane kod Bileće, pa se iselio na nevesinjsko područje (Milićević 2005: 306).

⁹² Suvremeni je prezimenski lik Krnjević.

⁹³ Mušići su izumrli rod u Domaševu.

⁹⁴ Po predaji Nosovići potječu od Gauševića te su prezime ponijeli po rodonačelniku koji je s majkom preživio osmanlijski pokolj te ga je ona u svojoj velikoj ljubavi nosila i dok je bio dječak (Milićević 2005: 529).

⁹⁵ Suvremeni je prezimenski lik Šutonja.

⁹⁶ Možda je riječ o potomcima srednjovjekovnih Dobrojevića.

⁹⁷ Riječ je o prezimenu u Gacku. Osobno ime *Drakul(a)* potvrđeno je u susjednoj zapadnoj

Đerić⁹⁸ (< *Dero* < *Đerasim* ‘Gerasim’), Glavić⁹⁹ (< *glava*), Grđenović¹⁰⁰ (usp. *Grđan*), Javorović¹⁰¹ (< *Javor*), Kočarić¹⁰², Ljubišić (< *Ljubiša* < *Ljubo* < *Ljubomir*/*Ljubislav*), Marić¹⁰³ (< *Mara* < *Marija*), Marojević (< *Maroje*), Njeganović (< *Njegan* < *Njego* < *Njgomir*/*Njegovan*), Pandur¹⁰⁴ (< *pandur* ‘stražar’), Pe(j)ović¹⁰⁵ (usp. *Pejo* < *Petar*), Pupiće¹⁰⁶ (< *pup*), Riđešić¹⁰⁷ (< *riđ* ‘crvenkastožut’), Ružić¹⁰⁸ (< *Ruža*), Vučetić¹⁰⁹ (< *Vučeta* < *Vuk*) i Zvonić¹¹⁰ (< *Zvone* < *Zvonimir*). U mjesnoj su se toponimiji odrazila i imena vlaških rodova *Boban* (< *Bobo* < *Borislav*/*Boromir*), *Medojević*¹¹¹ (< *Medoje* < *Medo*), *Mirilović* (< *Mirilo* < *Miro* < *Miroslav*) i *Pilatovac* (< *Pilat*).

Razmjerno je velik i udio toponima motiviranih osobnim imenima. U mjesnoj su se toponimiji odrazila sljedeća kršćanska imena: *Cibrijan* i *Čeprlja* (usp. *Ciprijan*), *Ćurjen* (usp. *Ćuro* < *Ćuril* ‘Ćiril’), *Damjan*, *David*, *Đuroje*, *Jovan*, *Lazar*, *Matija*, *Pavao* i *Petar*. Također su zabilježeni odrazi narodnih imena: *Baljak* (< *Baljo* < *Balislav*), *Bi(je)le* (< *Bjeloslav*), *Bioko* (usp. *Bijeke* < *Bjeloslav*), *Bogdan*, *Bogdaša* (< *Bogdo* < *Bogdan*), *Brajaš* (< *Brajo* < *Bratislav*), *Brano* (< *Branislav*), *Budoš* (< *Budo* < *Budimir*/*Budislav*), **Їѣрѣ*, *Četko* (usp. *Cvjetko* < *Cvjetomir*), *Domaš* (< *Domo* < *Domaslav*), *Dražo* (< *Dragoljub*/*Dragoslav*/*Dražen*), *Glumo* (usp. *Glumac*), *Kijo*¹¹² (< *kij* ‘čekić, mlat’), *Latko* (usp. *Vlatko* < *Vladimir*/*Vladislav*), *Ljubomir*, *Ljubosta*, *Miloš* (< *Milo* < *Miloslav*), *Prerad*, *Stajak* (< *Stajo*

Crnoj Gori i Krivošijama još početkom XVIII. stoljeća (Hafizović 2016: 409, 463).

⁹⁸ Riječ je o prezimenu koje je u istočnoj Hercegovini prostorno poprilično rašireno.

⁹⁹ Možda je antroponim sadržan u toponimu povezan s muslimanskim rodom Glavović. Pripadnici toga roda nastanjuju trebinjski i gatački kraj (Milićević 2005: 354).

¹⁰⁰ Možda su u svezi s pravoslavnim rodom Grđić podrijetlom iz gatačkoga kraja.

¹⁰¹ Javorovići se spominju među pravoslavnim doseljenicima u Liku. Danas toga prezimena nema u Hercegovini.

¹⁰² Možda prema turskome *koçeri* ‘nomadski’.

¹⁰³ Marići su jedan od najmnogobrojnijih rodova u istočnoj Hercegovini, a u bilečkome je kraju vjerojatno bilo potomaka trebinjskih Marića.

¹⁰⁴ Muslimanski rod Pandur nastanjuje Podveležje.

¹⁰⁵ Rod Pejović nastanjuje Cuce i Ržani Do u Crnoj Gori.

¹⁰⁶ Pupića ima u Trebinjskoj šumi.

¹⁰⁷ Rod nastanjuje Zupce kod Trebinja. Po predaji potječu iz Ridana u Crnoj Gori, pa je prezime, ako je predaja točna, motivirano toponimom.

¹⁰⁸ Ružića ima u okolici Trebinja.

¹⁰⁹ Vučetića ima u nevesinjskome kraju i Borču.

¹¹⁰ Zvono/Zvonić je katolički rod u Popovu. Dio je roda islamiziran te nastanjuje mostarsko područje.

¹¹¹ Riječ je o ogranku vlaha Vragovića koji su stanovali uz dubrovačko-hercegovačku granicu.

¹¹² Osobno je ime *Kijo* potvrđeno na stolačkome području te se očito odrazilo u imenima predjela Kijev-do u Bobovištu i Ljubovu, Kijevištica u istim mjestima jugozapadno od Trebinja te u ojkonomu Kijev Do u jugoistočnome dijelu Popova (Vidović 2021: 194).

< *Stanislav*) i *Vučko* (< *Vuko* < *Vuk*). Osobno ime *Kaćan* može biti narodnoga (< *Kazimir*) ili stranoga postanja (< *Kalojan*).

U mjesnoj su se toponimiji odrazili sljedeći nadimci: *Baba* (< *baba* ‘uv. od baka’), *Bačo* (< *bačo* ‘umiljata osoba’), *Beg* (< *beg* ‘turski velikaš’ < tur. *bey*), *Čvarić* (usp. *čvariti* ‘topiti slaninu’; Arj II: 120), *Ćučaga* (možda od *ćućati* ‘ćućati’ + *aga* ‘osmalijski posjednik’), *Deleuša* (nadimak mi je neprozirnoga postanja), *Dogan* (< *dogan* ‘vrsta sokola’ < tur. *doğan*), *Đed* (usp. *djed*), *Kalaš* (< *kalaš* ‘rasipnik, skitnica’ < tur. *kalles*), *Karaš* (< *karaš* ‘crnomanjasta osoba’ < tur. *kara* ‘crn’), *Kapeša* (< *kapeša* ‘osoba koja nosi kapu’), *Ljubić* (< *Ljubo* < *Ljubomir*), *Paša* (< *paša* ‘visoki osmanlijski dužnosnik < tur. *paşa*), *Prćilo* (< *prćiti* ‘pućiti usne’), *Skupac* (< *skupac* ‘škrtac’; Arj XV: 370) i *Šundrak* (usp. *šundrati* ‘nemilice trošiti’; Arj XVII: 883). Ujedno je u toponimiji zabilježeno neslužbeno ime Hadžibeg, po kojemu je Hadži-Mehmed-beg Rizvanbegović (1768. – 1832.) poznat u istočnoj Hercegovini.

3.5.1. Višerječni toponimi antroponimskoga postanja

3.5.1.1. Toponimi od posvojnih pridjeva izvedenih iz antroponima i zemljopisnih naziva: *Bàbin dô* (LJ, VB), *Bègova gréda* (LJ), *Bògdašini-dòli* (B), *Bórko-viça bãre* (V), *Brājāšev Dô* (Č), *Brānī Dô* (V), *Čānjev Dô* (MG), *Dávidov studénac* (Č), *Dòbrovičevskē grēde* (A), *Hādžibegovo brđo* (B, BI, MŠ), *Jávóroviça vrělo* (V), *Kāpešin dô* (VB), *Kījev-dô* (P), *Kr̄nov dô* (ZŠ), *Kr̄njin kāmēn* (BI), *Mārojeviça vrělo* (LJ), *Mīlošev dô* (ZŠ), *Pāšin dô* (PC), *Pāvlov stô* (VB), *Stājākov dô* (Č), *Šārabina bãra* (F), *Šóbičev dô* (LJ).

U ovoj je skupini ušćuvano najviše apelativa koji se odnose na geomorfologiju krša: *do* (11 toponima) i *kamen* (1). Razmjerno su često potvrđeni odrazi hidronimskih osnova: *bara* i *vrelo* (po 2). Rjeđe su potvrđeni odrazi oronimskih – *brdo* i *sto(l)* (po 1) – i hidronimskih osnova – *studenac* (1).

3.5.1.2. Toponimi od antroponima i gospodarskih naziva: *Bāčina lāza* (F), *Báčov mrāmōr* (BI), *Čūkvasova gùstijērna* (LJ), *Džèletoviça tòrina* (Č), *Gláviça nĵiva* (VB), *Gr̄denović-nĵive* (Č), *Ljùbić-nĵive* (Č), *Máriça grànica* (B), *Míliça čātrnja* (LJ), *Nósov tòr* (F), *Pīlātove tòrine* (B), *Púpina lāzina* (F), *Rúžic-Nĵive* (Č), *Tôljeve nĵive* (VB).

Najviše toponima iz ove skupine sadržava nazive koji se odnose na ratarstvo: *nĵiva* (5), *lāzina* (tim se apelativom označuje krčevina; 1), *granica* i *mramor*¹¹³ (tim se apelativima označuju granice između posjeda ili naselja; po 1). Sa stočarstvom su povezani nazivi *torina* (2) i *tor* (1). Još su ušćuvani hidronimski nazivi *čatrnja* i *gustijerna* (1) te apelativ *laza* (1) kojim se označuje prolaz kroz koji se ulazi u ograđeni prostor.

¹¹³ *Mramor* je okresana stijena koja služi kao graničnik između naselja (Dedijer 1903: 894).

3.5.1.3. Toponim od antroponima i naziva biljne zajednice: *Ràdmilovića dùbrava* (B).

3.5.1.4. Toponimi od antroponima i naziva kulturnopovijesnoga postanja: *Drážina gòmila* (F), *Jòvanova gràdina* (PL), *Vučkov bìljeg* (PC), *Za Ràič-gomila* (BI).

3.5.1.5. Toponimi od antroponima i naziva za obitavališta, javne prostore i putove: *Čètkovo kùčište* (B), *Ćilavà òmeđina* (*ćilav* ‘šaren, pjegast’; V), *Làtkovo sèlo* (BI), *Mùjačića Kùće* (MŠ), *Rìdešića òmeđine* (LJ), *Šàrabine òmeđine* (F), *Šùtonića òmeđine* (VB), *Tòljeve òmeđine* (VB), *Turuntáševe òmeđine* (VB), *Vùčetića òmeđine* (VB).

U ovoj skupini toponima izrazito pretežu toponimi koji sadržavaju apelativ *òmeđina* (7), a još su potvrđeni apelativi *kućište*, *kuća* i *selo*.

3.5.1.6. Toponimi od antroponima i naziva uvjetovanih duhovnim i vjerskim životom zajednice: *Bòbotovo gròblje* (G), *Čèprljìn grèb* (BI).

Odras apelativa *greb* najčešći je na širem području istočno od Neretve te se odnosi na starija grobišta.

3.5.2. Jednorječni toponimi antroponimskoga postanja

3.5.2.1. Toponimi tvoreni od posvojnoga pridjeva: *Bilēća* (BI), *Ćurjen* (BI, G), *Dòganja* (BI), *Domáševo* (D), *Đèče* (PL), *Káčanj* (MG).

3.5.2.2. Toponimi antroponimskoga postanja s toponimskim afiksima: *Báčevica* (F), *Bòkovica* (VB), *Bóljevica* (F), *Čepelica*¹¹⁴ (Č), *Dàmjanovina* (V), *Dèdòvci* (B), *Delèuše* (MŠ), *Domàšice* (PL), *Dràkuljica* (Č), *Đèrinac* (VB), *Glùmina* (A), *Kàlašac* (< *kalaš* ‘rasipnik, skitnica’ < tur. *kalleş*; F), *Kàraševina* (BI), *Làzarevina* (ZŠ), *Ljubòstina* (Č), *Màtiješina* (V), *Pandùrica* (PC, PL), *Pètrinja* (A), *Pilàtovica* (MŠ), *Pòtkapòrje* (B), *Prčilovina* (ZŠ), *Šùndrākovina* (VB), *Zilovina* (F), *Zvònuša* (F).

Sufiksi kojima su tvoreni toponimi iz ove skupine označuju pripadnost (*-ac*, *-ani*, *-ica*, *-ina*, *-ovac/-evac*, *-ovical/-evica*, *-ovina/-evina*, *-ulja* i *-uša*).

3.5.2.3. Antroponimi u funkciji toponima: *Bàbić* (F), *Báljci* (B), *Bòbani* (ZŠ), *Bògdan* (A), *Bògdašići* (VB), *Borilovići* (V), *Budòši* (A, D), *Cìbrijan* (V), *Čepeo*¹¹⁵ (Č), *Čùkovići* (BI), *Čvárići* (LJ), *Ćúcage* (BI), *Dòići* (LJ), *Đùroje* (A), *Hàjdarhodžići* (Č), *Kàlanjevići* (MŠ), *Kâpor* (B), *Kočarići* (MŠ), *Kòkoti* (MŠ), *Làdevići* (PL), *Ljùbišići* (BI), *Ljubomīr* (LJ), *Màrojevići* (LJ), *Mèdojevići* (Č), *Milovići* (MG), *Mirilovići* (M), *Múšići* (D), *Njegánovići* (PL), *Pèovići* (LJ), *Prèradca* (PC), *Skùpica* (V), *Šàkotići* (PL), *Ūgārci* (LJ), *Ūkšići* (LJ), *Ždrijélovići* (LJ), *Žùdojevići* (Z).

¹¹⁴ *Čepelica* je rječica koja zimi ima dva izvora: *Vrelinu* pod Ružić-Njivama i *Čepeo* u Potpri-soju.

¹¹⁵ *Čepeo* je vrelo iz kojega izvire rječica *Čepelica*.

3.6. Toponimi etničkoga, ktetičkoga ili etnonimskoga postanja

Toponimi etničkoga, ktetičkoga ili etnonimskoga postanja: *Bilečkō pōlje* (BI, MŠ, ZŠ), *Fätničkō pōlje* (F, MG, PL), *Gřčkō grōblje*¹¹⁶ (VB), *Ljubomīrkō pōlje* (LJ, V), *Plānjskō pōlje* (PL), *Pōdvorskā strāžnica* (V), *Prijévorskā òtoka* (ZŠ), *Sřpskā Ōrahovica* (F), *Sřpskī Njèganovići* (PL), *Tùrskā Ōrahovica* (F), *Tùrskī Njèganovići* (PL), *Vlānje* (usp. **Vlahinje*; MŠ), *Vlāškā* (LJ).

Pridjev *grčki* odnosi se u jugoistočnoj Hercegovini na starinu objekta i na graditeljsko umijeće zidara ili klesara koji ga je izgradio. U mjesnoj su se toponimiji odrazili i etnonimi *Srbin*, *Turčin* i *Vlah*. Ujedno su potvrđeni ktetici *bilečki*, *fatnički*, *planjski*, *podvorski* i *prijevorski*.

3.7. Toponimi nejasna postanja ili motivacije

Toponimi nejasna postanja ili motivacije: *Brōva*¹¹⁷ (LJ, V), *Lèutār*¹¹⁸ (A), *Mīstijālji*¹¹⁹ (Z), *Mōskō* (Z), *Nākić* (PC), *Nākūč* (MG), *Pānik* (Z), *Pōložā*¹²⁰ (D), *Šānica*¹²¹ (LJ), *Túvor* (BI).

4. Jezično raslojavanje toponima

U mjesnoj su se toponimiji odrazili različiti jezični utjecaji. U njoj su se tako usčuvali različiti apelativi dalmatskoga postanja kao što su *mir* (*Miruše*) i *gustijerna* (npr. *Čukvasova gustijerna*) te toponimijski prežitci kao što su *Barbati* i *Man tokit*. Rana je romanska posuđenica i apelativ *čatrnja* (npr. *Milića čatrnja*). Razmjerno su rijetko potvrđeni odrazi mlađega romanskog sloja (npr. *Barbakani*). Očekivano je od adstratnih slojeva najzastupljeniji turski. Njegove prežitke nalazimo u odrazima naziva za vrste naselja (npr. *Mala* < *Mahala*), gospodarske (npr. *Bunar*), stambene (npr. *Čardak*) i obrambene objekte (npr. *Kula*) te odraze negdašnjih vlasničkih odnosa (npr. *Begluci*). Kad je riječ o temeljnime slavenskom sloju, izdvajaju se odrazi mjesnomu stanovništvu prozirnoga apelativa *dubrava* (kojim se u mjesnim govorima označuje šuma crnoga hrasta) i vrlo rijetko potvrđenih antroponimskih osnova (usp. toponime *Čanjev Do* i *Čepelica*). Toponimi *Gliva* (usp. *gljiva*) i *Sliva* (usp. *šljiva*) upućuju na likove češće u čakavskim i zapadnoštokavskim govorima, a na lik *lebro* ‘rebro’, nastao razjednačivanjem

¹¹⁶ Danas je to groblje Aleksića u Bogdašićima.

¹¹⁷ Možda od *obrov* ‘graba, korito’.

¹¹⁸ U Arj (VI: 22) navodi se kako je *leutar* ‘svirač leuta’.

¹¹⁹ Vjerojatno je riječ o hibridnome toponimu tvorenu od romanskoga prefiksa *mis-* (< *mediu-*) i slavenske antroponimske osnove *Tih-* (< *Tihomir*, *Tihorad* i sl.). Slične su tvorbe zabilježene i na kvatarskim otocima (usp. *Mislučajnica*; Brozović Rončević 1999: 12).

¹²⁰ U Položi se nalaze ostatci crkve.

¹²¹ *Šanica* je rječica u Ljubomiru. Vjerojatno prema *šanic* ‘opkop’.

zvonačnika, upućuje toponim *Lebršnik*. Na razlike između mjesnih srpskih i bošnjačkih govora upućuju različiti likovi za naselje *Fatnica* (srpski *Vatnica* i bošnjački *Fatnica*) te drugi toponimi koji (ne) sadržavaju tjesnačnik *h* (npr. *Ajdarodžići* i *Hajdarhodžići*).

5. Zaključak

U ovome se radu obrađuje 408 toponima u bilečkim Rudinama, području na razmeđu između srednjovjekovnih sklavinija Huma i Tribunije u istočnoj Hercegovini. Navedeno je područje danas gotovo isključivo nastanjeno srpskim stanovništvom, a nekoć ga je nastanjivala i znatna muslimanska zajednica (današnji Bošnjaci). Iz mjesne se toponimije razabire i nekoć znatnija katolička prisutnost na tome području (usp. toponime *Cibrijan* i *Marojevići*).

Bilečke se Rudine sastoje od 17 seoskih općina u kojima je čak 111 naselja. Više je od trećine ojkonima antroponimskoga postanja, uključujući i Bileću, središte obrađenoga područja. U toj su skupini toponima česti odrazi srednjovjekovnih rodova (npr. *Boban*, *Mirilović* i *Pilatovac*). U mjesnoj su toponimiji znatno zastupljeni toponimi motivirani odrazima naziva biljaka te biljnih zajednica (npr. *aluga* ‘gusta šuma’, *dubrava* ‘šuma crnoga hrasta’) te različiti hidronimski nazivi (izdvajaju se apelativ *bara*, koji je sekundarno označivao vrelo, i *prispa* ‘tanak zemljani nasip’). Od jezičnih slojeva čiji su se prežitci odrazili u mjesnoj toponimiji ističu se prežitci dalmatoromanskoga supstratnog sloja (*Barbati* i *Miruše*), a iz temeljnoga slavenskog sloja toponimi *Gliva*, *Lebršnik* i *Sliva* te apelativi *greb* i *vrelo*, koji bilečko područje povezuju sa zapadnoštokavskim i južnočakavskim područjem.

Literatura

- Aličić, Ahmed S. 1985. *Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovine*. Sarajevo: Orijentalni institut u Sarajevu.
- Arj = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I. – XXIII. 1880. – 1976. Zagreb: JAZU.
- Bojanovski, Ivo. 1988. *Bosna i Hercegovina u antičko doba*. Centar za balkanološka ispitivanja, knjiga 6. Sarajevo: ANUBiH.
- Brozović Rončević, Dunja. 1997. Hidronimi s motivom vrelišta na povijesnom hrvatskom jezičnom području. *Folia onomastica Croatica*, 6, Zagreb, 1–40.
- Brozović Rončević, Dunja. 1999. Nazivi za blatišta i njihovi toponimijski odrazi u hrvatskome jeziku. *Folia onomastica Croatica*, 8, Zagreb, 1–44.
- Dedijer, Jevto. 1903. Bilećske Rudine: antropogeografska ispitivanja. *Srpski etnografski zbornik*, V/2, Beograd, 670–900.
- Dinić, Mihajlo. 1967. *Humsko-trebinjska vlastela*. Beograd: SANU.
- ERHSJ = Skok, Petar. 1971. – 1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I. – IV. Zagreb: JAZU.
- Foretić, Vinko. 1969. Smještaj Hrvata i Srba u srednjem vijeku s naročitim obzirom na Crvenu Hrvatsku. *Dubrovnik*, 4, Dubrovnik, 59–97.
- Frančić, Anđela; Mihaljević, Milica. 1997. – 1998. Antonimija u hrvatskoj ojkonimiji. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 23–24, Zagreb, 77–102.
- Grković, Milica. 1977. *Rečnik ličnih imena kod Srba*. Beograd: Vuk Karadžić.
- Grković, Milica. 1986. *Rečnik imena banjskog, dečanskog i prizrenskog vlastelinstva*. Beograd: Narodna knjiga.
- Hafizović, Fazileta. 2016. *Popis sela i zemlje sandžaka Krka, Klis i Hercegovina oslobođenih od Mletačke Republike 1701. godine*. Zagreb – Sarajevo: »Prosvjeta« – Centar za komparativnohistorijske i interkulturalne studije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu – Orijentalni institut u Sarajevu.
- Ivanova, Olga. 2006. *Makedonski antroponomastikon (XV – XVI vek)*. Skopje: vlastita naklada.
- Kraljević, Ante. 2013. *Ričnik zapadnohercegovačkoga govora*. Široki Brijeg – Zagreb: Ogranak Matice hrvatske u Širokome Brijegu – Dan d.o.o.
- Kurtović, Esad. 2006. Prilog historiji vlaha Mirilovića. *Most*, XXXI/196 (107), Mostar, 11–30.
- Kurtović, Esad. 2008. Dubravčići, vlasi Ugarci sa područja Ljubomira. *Istorijski časopis*, LVII, Beograd, 107–122.
- Ligorio, Orsat. 2014. *Problem leksičke stratifikacije u adrijatistici*. Doktorski rad. Zadar: Sveučilište u Zadru.

- Matasović, Ranko i dr. 2016. *Etimološki rječnik hrvatskoga jezika*. 1. svezak: A – Nj. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Milićević, Risto. 2005. *Hercegovačka prezimena*. Beograd: Svet knjige.
- Peco, Asim. 1964. Govor istočne Hercegovine. *Srpski dijalektološki zbornik*, XIV, Beograd, 1–200.
- Pekić, Radmilo B. 2010. Srednjovjekovna župa – nahija Vatnica. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Prištini*, 40, Kosovska Mitrovica, 209–230.
- Pekić, Radmilo B. 2018. *Bilečke Rudine u srednjem vijeku*. Kosovska Mitrovica – Banja Luka: Filozofski fakultet u Prištini sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici – Udruženje istoričara Republike Srpske „Milorad Ekmečić“.
- SBiH = *Stanovništvo Bosne i Hercegovine: narodnosni sastav po naseljima*. 1991. Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske.
- Sivrić, Marijan. 1999. Predgovor. *Srednjovjekovne humske župe*. Ur. Dodig, Radoslav. Mostar: Ziral, 8–12.
- Skok, Petar. 1950. *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima*, I. – II. Zagreb: Jadranski institut.
- Skračić, Vladimir. 2011. *Toponomastička početnica: osnovni pojmovi i metode terenskih istraživanja*. Zadar: Sveučilište u Zadru.
- Skračić, Vladimir; Jurić, Ante. 2004. Krški leksik zadarske regije. *Geoadria*, 9/2, Zadar, 159–172.
- Snoj, Marko. 2009. *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*. Ljubljana: Modrijan.
- Škaljić, Abdulah. 1966. *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Sarajevo: Svjetlost.
- Vego, Marko. 1957. *Naselja bosanske srednjovjekovne države*. Sarajevo: Svjetlost.
- Vidović, Domagoj. 2009. Utjecaj migracija na novoštokavske ijekavske govore u Neretvanskoj krajini i Donjoj Hercegovini. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 15, Zagreb, 283–304.
- Vidović, Domagoj. 2014. *Zažapska onomastika*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Vidović, Domagoj. 2020. Pogled u tivatsku toponimiju. *Studia lexicographica*, 14/26, Zagreb, 65–89.
- Vidović, Domagoj. 2021. Toponimija Trebinjske šume i Površ. *Folia onomastica Croatica*, 30, Zagreb, 167–217.
- Železnjak, Irina Mihajlovna. 1969. *Očerk serbohorvatskogo antroponimičeskogo slovoobrazovanja*. Kijev: Naukova dumka.

The Toponymy of Bileća Rudine in Eastern Herzegovina

Summary

In this paper, 408 toponyms from the area of Bileća Rudine in eastern Herzegovina, a region at the crossroads of medieval principalities Hum and Tribunia, are analyzed. This area has been inhabited since prehistoric times. An abundance of toponymic data from this area was collected and first published in 1903 by Jevto Dedijer. However, in this paper it is analyzed from the toponomastic point of view for the first time. Settlements from this area are grouped into 17 village districts. Among the rich toponymic data, the toponyms of Dalmatoroman origin (e.g. *Barbati* and *Mantokit*) and the manifestations of rarely attested folk names have been singled out (e.g. *Čanjev Do* and *Čepelica*).

Ključne riječi: toponimija, bilečke Rudine, ojkonimi, toponimijski odrazi

Keywords: toponymy, Bileća Rudine, settlement names, toponymic reflections

Prilog

Kazalo toponima

A

Àluge (D) 3.1.4.

B

Bäba-jäma (F) 3.1.2.3.

Bäbić (F) 3.5.2.3.

Bäbin dô (LJ, VB) 3.5.1.1.

Bäčevica (F) 3.5.2.2.

Bäćina láza (F) 3.5.1.2.

Bácov mrämōr (BI) 3.5.1.2.

Báljci (B) 3.5.2.3.

Bära (MG) 3.1.1.1.

Barbakàni (LJ) 3.2.1.2.

Bàrbati (B) 3.1.2.3.

Bäre (Č, V) 3.1.1.1.

Bègluci (BI) 3.4.1.

Bègova gréda (LJ) 3.5.1.1.

Bijēlā Rùdina (G) 3.1.2.3.

Bilēća (BI) 3.5.2.1.

Bilečkō pòlje (BI, MŠ, ZŠ) 3.6.

Biljeg (ZŠ) 3.3.1.3.

Bìokovica (VB) 3.5.2.2.

Bjèlopolje (LJ) 3.1.2.3.

Blätine (V) 3.1.2.2.

Bòbani (ZŠ) 3.5.2.3.

Bòbotovo gròblje (G) 3.5.1.6.

Bògdan (A) 3.5.2.3.

Bògdašići (VB) 3.5.2.3.

Bògdašini-dòli (B) 3.5.1.1.

Bóljevica (F) 3.5.2.2.

Borílovići (V) 3.5.2.3.

Bórkovića bàre (V) 3.5.1.1.

Brājāšev Dô (Č) 3.5.1.1.

Brânī Dô (V) 3.5.1.1.

Břdo (F) 3.1.1.1.

Brôva (LJ, V) 3.7.

Budòši (A, D) 3.5.2.3.

Bükov vr̄ (BI, G) 3.1.4.

Bünār (F) 3.2.1.1.

C

Cïbrijan (V) 3.5.2.3.

Cřkvina (A, F, Z) 3.4.3.

Cřnā kàmenica (B) 3.1.2.3.

Cřnī vr̄ovi (M) 3.1.2.3.

Č

Čânjev Dô (MG) 3.5.1.1.

Čärdāk (B) 3.2.2.

Čepèlica (Č) 3.5.2.2.

Čèpeo (Č) 3.5.2.3.

Čèprljīn grèb (BI) 3.5.1.6.

Čūkovići (BI) 3.5.2.3.

Čūkvasova gùstijèrna (LJ) 3.5.1.2.

Čvárići (LJ) 3.5.2.3.

Ć

Ćèlija (LJ) 3.1.1.2.

Ćètkovo kùćište (B) 3.5.1.5.

Ćìlavā òmeđina (V) 3.5.1.5.

Ćúcage (BI) 3.5.2.3.

Ćúrjen (BI, G) 3.5.2.1.

D

Dàmjanovina (V) 3.5.2.2.

Dávidov studénac (Č) 3.5.1.1.

Dèdòvci (B) 3.5.2.2.

Delèuše (MŠ) 3.5.2.2.

Dìvljākovina (ZŠ) 3.1.4.

Dòbrovićevskē grēde (A) 3.5.1.1.

Dòganja (BI) 3.5.2.1.

Dòici (LJ) 3.5.2.3.

Dóli (V) 3.1.1.1.

Dòlovi (ZŠ) 3.1.1.1.

Domáševo (D) 3.5.2.1.

Domàšice (PL) 3.5.2.2.

Dônjā Šcènica (LJ) 3.1.3.

Dônjē Pijavice (LJ) 3.1.3.

Dônjē pòlje (F) 3.1.3.

Dônjē sèlo (VB) 3.1.3.

Dônjē Vřbnō (A) 3.1.3.

Dônji Báljci (B) 3.1.3.

Dràkuljica (Č) 3.5.2.2.

Drážina gòmila (F) 3.5.1.4.

Drènōvci (B, VB) 3.1.4.

Drènove rùpe (G) 3.1.4.

Drñnjākov ùbō (B) 3.1.4.

Dubócani (A) 3.1.2.2.

Dùbokī dō (BI, Č) 3.1.2.2.

Dubòvac (BI, B, ZŠ) 3.1.4.

Dùbrava (MG) 3.1.4.

Dùži (MG) 3.3.1.1.

Dvòrišta (BI) 3.2.1.1.

DŽ

Džèletovića tòrina (Č) 3.5.1.2.

Đ

Đèče (PL) 3.5.2.1.

Đèrinac (VB) 3.5.2.2.

Đùrđeva cřkva (D) 3.4.3.

Đùroje (A) 3.5.2.3.

E

Èrceg-gràdina (A) 3.4.2.

Èrcegovna gràdina (PC) 3.4.2.

F

Fàtnica (F) 3.3.1.1.

Fàtničkō pòlje (F, MG, PL) 3.6.

G

Glàvice (LJ) 3.1.1.1.

Glávića njīva (VB) 3.5.1.2.

Glīva (A, V) 3.3.3.

Glūmina (A) 3.5.2.2.

Gòlē strāne (LJ) 3.1.2.3.

Gòlē tòrine (LJ) 3.3.2.1.

Gòlivodine (Č) 3.1.2.3.

Golòbrđe (PC) 3.1.2.3.

Golùbinke (BI) 3.1.5.

Gòmrljavā gràdina (A) 3.4.2.

Gònjik (LJ) 3.2.2.

Gòrnjā Šcènica (LJ) 3.1.3.

Gòrnjē Pijavice (LJ) 3.1.3.

Gòrnjē pòlje (F) 3.1.3.

Gòrnjē sèlo (MŠ, VB) 3.1.3.

Gòrnjē Vřbnō (A) 3.1.3.

Gòrnji Njèganovići (PL) 3.1.3.

Gòrnji Studénac (Č) 3.1.3.

Gràblje (A) 3.1.4.

Gràbovac (BI) 3.1.4.

Gràbovina (Č) 3.1.4.

Gràbovo òsoje (PC) 3.1.4.

Gràdac (F) 3.2.1.2.

Gràdina (BI, F, MG, ZŠ) 3.2.1.2.

Grànica (ZŠ) 3.3.1.3.

Gřčkō gròblje (VB) 3.6.

Gřđenović-njīve (Č) 3.5.1.2.

Grēde (A) 3.1.2.3.

H

Hàdžibegovo břdo (B, BI, MŠ) 3.5.1.1.

Hàjdarhodžići (Č) 3.5.2.3.

Húmac (F) 3.1.1.1.

I

Īlijina gláva (BI) 3.4.3.

J

Jăbuke (B) 3.1.4.

Jăbukovac (MŠ) 3.1.4.

Jănjilište (LJ) 3.2.1.1.

Jărcište (G) 3.3.2.1.

Jăsēn (A, Z) 3.1.4.

Javórovića vrělo (V) 3.5.1.1.

Jòvanova gràdina (PL) 3.5.1.4.

K

Kăčanj (MG) 3.5.2.1.

Kálac (G, F) 3.1.1.1.

Kàlanjevići (MŠ) 3.5.2.3.

Kàlašac (F) 3.5.2.2.

Kăpešin dô (VB) 3.5.1.1.

Kăpor (B) 3.5.2.3.

Kàraševina (BI) 3.5.2.2.

Katùnište (B) 3.3.2.1.

Kăura kòlibine (A) 3.4.2.

Kĳjev-dô (P) 3.5.1.1.

Kljèn (BI) 3.1.4.

Kljènci (BI) 3.1.4.

Kočàrići (MŠ) 3.5.2.3.

Kököt (B) 3.1.5.

Kökoti (MŠ) 3.5.2.3.

Kònjüşnica (A) 3.2.1.1.

Kòràvlica (MŠ) 3.1.1.2.

Kòritnĳk (BI) 3.1.1.1.

Kòrito (M) 3.1.1.1.

Kòsmatĳ brijĳeg (D) 3.1.2.3.

Kòvčeg (B) 3.1.1.2.

Kòviöci (BI) 3.1.4.

Közjăk (PL) 3.1.5.

Krătine (BI) 3.1.2.2.

Krăvica (A) 3.1.5.

Krèmenĳ Dô (MG) 3.1.2.3.

Krĳn (A) 3.1.4.

Krĳvača (G, PL, ZŠ) 3.1.2.2.

Krĳmčă pòdi (PC) 3.3.2.1.

Krĳnov dô (ZŠ) 3.5.1.1.

Krĳnjĳn kămĳn (BI) 3.5.1.1.

Krĳsta (LJ) 3.1.1.2.

Krĳstac (MG) 3.2.2.

Krĳstača (MG) 3.4.3.

Krĳstata nĳĳva (VB) 3.1.2.2.

Krųšev dô (BI) 3.1.4.

Krųševac (MG) 3.1.4.

Kučèrice (Š) 3.2.1.1.

Kùćine (ZŠ) 3.2.2.

Kùkriče (F) 3.1.4.

Kùkųn (F, PL) 3.1.5.

Kukúnovo òsoje (F) 3.1.5.

Kúla (M) 3.2.1.2.

Kùpinovĳ dô (F) 3.1.4.

Kùpušci (F) 3.3.1.1.

L

Lăđevĳci (PL) 3.5.2.3.

Lănište (BI) 3.3.1.1.

Lăstva (LJ, M) 3.3.1.1.

Lătkovo sĳlo (BI) 3.5.1.5.

Lăzarevina (ZŠ) 3.5.2.2.

Lĳbršnĳk (MŠ) 3.1.1.2.

Lĳutăr (A) 3.7.

Lĳpov Dô (M) 3.1.4.

Lĳsac (V) 3.1.4.

Lĳsjĳ dô (Č) 3.1.4.

Lôndža (LJ) 3.4.2.

Lųg (MŠ) 3.1.1.1.

Lúke (Č) 3.1.1.1.

Lùnjevac (LJ) 3.1.5.

LJ

Ljèskovī dô (BI) 3.1.4.

Ljubīc-ñjīve (Č) 3.5.1.2.

Ljubīšīci (BI) 3.5.2.3.

Ljubomīr (LJ) 3.5.2.2.

Ljubomīrskō pòlje (LJ, V) 3.6.

Ljubòstina (Č) 3.5.2.2.

Ljúcén (B) 3.1.2.3.

Ljút (F, PC) 3.1.2.3.

M

Mäčkovac (F) 3.1.5.

Mâlā (BI) 3.2.2.

Mâlā Kúla (BI) 3.2.1.2.

Mâlī Húmac (F) 3.1.3.

Mâlī jästrebñjāk (F) 3.1.5.

Mâlī kùkāl̄j (F) 3.1.3.

Mâlī něžīr (F) 3.1.3.

Mâlī plànik (MG) 3.1.3.

Malina (Z) 3.1.3.

Mantòkit (BI) 3.1.2.3.

Máricá grànica (B) 3.5.1.2.

Märojevīca vrělo (LJ) 3.5.1.1.

Märojevīci (LJ) 3.5.2.3.

Mâsnā rùpina (LJ) 3.1.2.3.

Mätijevina (V) 3.5.2.2.

Mèdojevīci (Č) 3.5.2.3.

Mèkā Grūda (MG) 3.1.2.3.

Mèljine (ZŠ) 3.3.3.

Mèzgre (F) 3.1.4.

Mīlicá čättrnja (LJ) 3.5.1.2.

Mīlobōd (MŠ) 3.1.4.

Mīlošev dô (ZŠ) 3.5.1.1.

Mīlovići (MG) 3.5.2.3.

Mīrilovići (M) 3.5.2.3.

Mīruše (MŠ) 3.2.1.2.

Mīstijāl̄j (Z) 3.7.

Mlīništa (B) 3.2.1.1.

Mòkrī dô (MG) 3.1.2.3.

Mòskō (Z) 3.7.

Mrěžica (MŠ) 3.1.1.2.

Mřtvā čättrnja (LJ) 3.2.1.1.

Mùjacića Kùce (MŠ) 3.5.1.5.

Múšīci (D) 3.6.2.3.

N

Nā njivi (BI) 3.3.1.1.

Nākić (PC) 3.7.

Nākovanj (F) 3.1.1.2.

Nākūč (MG) 3.7.

Nārāt (F) 3.1.1.1.

Nīkoljā cřkva (BI) 3.4.3.

Nósov tōr (F) 3.5.1.2.

NJ

Njegánovići (PL) 3.5.2.3.

O

Òbljāj (MŠ) 3.1.2.2.

Òbod (F) 3.1.1.2.

Òborišta (MG) 3.3.2.1.

Ogòrāč (B, BI) 3.3.1.2.

Okòlišta (B) 3.1.2.1.

Òrā/Òrah (Z) 3.1.4.

Òrahovica (F) 3.1.4.

Òsōje (BI, MG) 3.1.2.1.

Òsōjnā glāvica (P) 3.1.2.1.

Òsōjnī dđlovi (ZŠ) 3.1.2.1.

Òvsīšte (B) 3.3.1.1.

Òzren (VB) 3.2.1.2.

P

Pàđeni (PL) 3.4.3.

Pandurica (PC, PL) 3.5.2.2.

Pànik (Z) 3.7.

Pàrilovina (Z) 3.1.2.3.

Pàsmica (F) 3.1.4.

Pàšin dô (PC) 3.5.1.1.

Pàvlov stô (VB) 3.5.1.1.

Pèovići (LJ) 3.5.2.3.

Pètrinja (A) 3.5.2.2.

Pijavica (LJ) 3.1.2.3.

Pilātove tòrine (B) 3.5.1.2.

Pilātovica (MŠ) 3.5.2.2.

Pištet (BI) 3.1.1.1.

Pitomā gràdina (PC) 3.1.2.3.

Plána (PL) 3.1.1.1.

Plànjskô pòlje (PL) 3.6.

Plävčā dōlina (B) 3.1.2.3.

Plūžine (BI) 3.2.1.1.

Pod òsmigomile (G) 3.4.2.

Podglàvica (LJ) 3.1.3.

Pòdgørje (G) 3.1.2.1.

Podgràdina (LJ) 3.2.1.2.

Pòdi (Č, D, F, LJ) 3.3.1.1.

Pòdjabukovac (MŠ) 3.1.4.

Podòsoje (B, BI, LJ, PL) 3.1.2.1.

Podubòvac (BI) 3.1.4.

Pòdvaò (LJ) 3.1.3.

Pòdvori (LJ) 3.3.1.1.

Pòdvorskā strážnica (V) 3.6.

Pòloža (D) 3.7.

Pòljana (D, LJ, MŠ) 3.1.1.1.

Pòlje (Č, D) 3.1.1.1.

Poljice (A) 3.1.1.1.

Pòtkamenica (G) 3.1.3.

Pòtkapørje (B) 3.5.2.2.

Pòtkravičje (A) 3.1.3.

Potkúla (Č) 3.1.3.

Pòtok (LJ, MŠ) 3.1.1.1.

Potprisoje (BI, Č, D) 3.1.3.

Přčilovina (ZŠ) 3.5.2.2.

Prèradca (PC) 3.5.2.3.

Prijèkā njīva (MŠ) 3.1.2.1.

Prijévor (ZŠ) 3.1.1.1.

Prijévorskā òtoka (ZŠ) 3.6.

Priljepci (Č) 3.1.2.1.

Prímet (ZŠ) 3.1.6.

Prímetnā gòmila (ZŠ) 3.4.2.

Prisòje (LJ) 3.1.2.1.

Prîspa (MŠ) 3.1.1.1.

Prödō (LJ, ZŠ) 3.1.1.1.

Pròljetišta (G) 3.3.2.1.

Pròsina (B) 3.3.1.1.

Prûd (VB) 3.1.1.1.

Púpina lázina (F) 3.5.1.2.

R

Ràdmilovića dùbrava (B) 3.5.1.3.

Ràvnā gràdina (PC) 3.2.1.2.

Ràvni (Č) 3.1.1.1.

Rìdešića òmedine (LJ) 3.5.1.5.

Rijéka (F) 3.1.1.1.

Rògošina (Č, LJ, M, Z) 3.1.5.

Rògovi (PL) 3.1.1.2.

Ròsulje (D) 3.1.6.

Ròsci (D) 3.1.1.2.

Rùdina (F) 3.1.1.1.

Rùjeva glàvica (A) 3.1.4.

Rùpine (V) 3.1.2.3.

Rúštev dô (Č) 3.1.2.3.

Rúžic-Njīve (Č) 3.5.1.2.

Řžište (Č) 3.3.1.1.

S

- Sèlina* (BI) 3.2.2.
Sèlišta (PL) 3.2.2.
Sèlište (BI, ZŠ) 3.2.2.
Sèlo (ZŠ) 3.2.2.
Skròbotnò (Z) 3.1.2.3.
Skùpica (V) 3.5.2.3.
Slìva (B) 3.1.4.
Sòpòt (F) 3.1.2.3.
Sřpskà Òrahovica (F) 3.6.
Sřpskì Njèganovići (PL) 3.6.
Stàjãkov dô (Č) 3.5.1.1.
Stàjine (F) 3.2.1.1.
Stàrì vřt (BI) 3.3.1.1.
Strâžište (VB, Z) 3.2.1.2.
Strâžnica (LJ) 3.2.1.2.
Studénac (Č, LJ) 3.1.2.3.
Stúpi (M) 3.1.1.2.
Sùvì dô (V) 3.1.2.3.
Sùvì vř (MG) 3.1.2.3.
Svèti Ácim (V) 3.4.3.
Š
Šãkotići (PL) 3.5.2.3.
Šànica (LJ) 3.7.
Šàrabina bàra (F) 3.5.1.1.
Šàrabine òmeđine (F) 3.5.1.5.
Šcènica (LJ) 3.1.2.3.
Šìpovača (B) 3.1.4.
Šìrokà gréda (LJ) 3.1.2.2.
Šljìvovac (M) 3.1.4.
Šòbićev dô (LJ) 3.5.1.1.
Šùndrãkovina (VB) 3.5.2.2.
Šùtoniça òmeđine (VB) 3.5.1.5.
Š
Šenòkos (LJ) 3.3.1.2.

Ševérac (PC) 3.1.6.

T

- Tègarina gréda* (VB) 3.1.1.2.
Tòljeve nřive (VB) 3.5.1.2.
Tòljeve òmeđine (VB) 3.5.1.5.
Tòrič (BI) 3.3.2.1.
Tòrine (P, Š) 3.3.2.1.
Třnovica (VB) 3.1.4.
Tùrskà Òrahovica (F) 3.6.
Tùrskì Njèganovići (PL) 3.6.
Turuntáševe òmeđine (VB) 3.5.1.5.
Túvor (BI) 3.7.
Tvrda (MG) 3.1.2.3.

U

- Ùdipolje* (VB) 3.4.2.
Ùgãrci (LJ) 3.5.2.3.
Ùkšìci (LJ) 3.5.2.3.

V

- Vàrdàr* (VB) 3.2.1.2.
Vèlikà kùca (ZŠ) 3.2.2.
Vèlikà pècina (F) 3.1.3.
Vèlikì Húmac (F) 3.1.3.
Vèlikì jãstrebnjak (F) 3.1.5.
Vèlikì kùkãlj (F) 3.1.3.
Vèlikì nèžir (F) 3.1.3.
Vèlikì plànìk (PC) 3.1.3.
Vidùša (BI, Č, LJ, M) 3.4.3.
Vijénac (ZŠ) 3.1.1.2.
Vlànje (MŠ) 3.6.
Vláke (M) 3.3.1.1.
Vlãškà (LJ) 3.6.
Vòdenà gràdina (BI) 3.1.2.3.
Vodènik (BI) 3.1.2.3.
Vòlujak (MŠ) 3.1.4.
Vràćevica (Z) 3.4.3.

Vrânov dô (G) 3.1.2.3.

Vrânjâ dùbrava (B, ZŠ) 3.1.4.

Vr̂bica (VB) 3.1.4.

Vr̂bnō (A) 3.1.4.

Vr̂lina (Č) 3.1.1.1.

Vr̂lo (BI, F) 3.1.1.1.

Vùčetića òmeđine (VB) 3.5.1.5.

Vúčjī dô (B) 3.1.5.

Vùčkov biljeg (PC) 3.5.1.4.

Z

Za glàvicōm (F) 3.1.3.

Za Ràič-gomila (BI) 3.5.1.4.

Zàdublje (Č) 3.1.4.

Zàkutina (V, ZŠ) 3.1.2.1.

Zárjěče (Z) 3.1.2.1.

Zàušje (ZŠ) 3.1.2.1.

Závođe (A) 3.1.2.1.

Zèlenā glàvica (A) 3.4.2.

Zelènikova glàvica (A) 3.1.4.

Zilovina (F) 3.5.2.2.

Zlâ stijéna (F) 3.4.2.

Zmínac (D) 3.1.5.

Zvijêrina (BI) 3.1.1.1.

Zvònuša (F) 3.5.2.2.

Ž

Ždrijélovići (LJ) 3.5.2.3.

Žùdojevići (Z) 3.5.2.3.

Žúpa (F) 3.1.2.3.